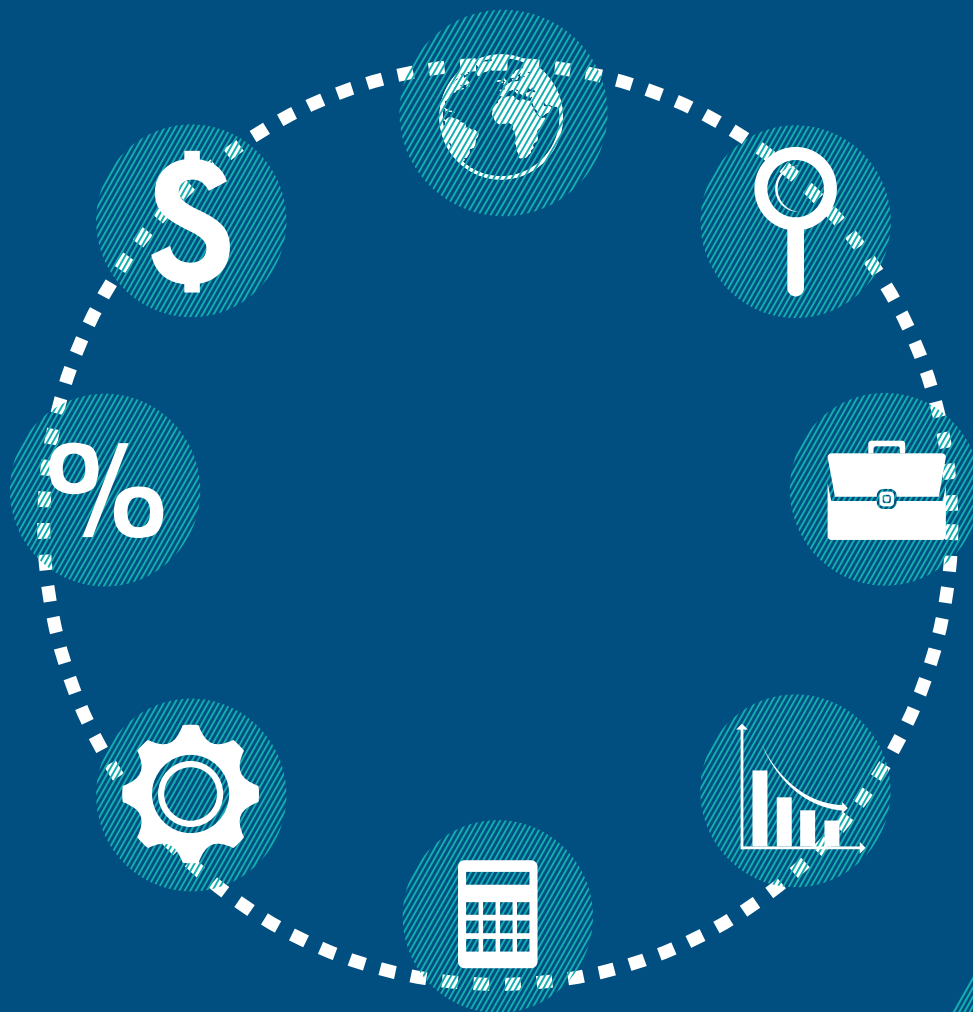

Agenda 2030 na Kosovu: Ekonomski razvoj, socijalna pitanja, infrastruktura, inovacije, životna sredina, upravljanje i saradnja

Pripremio: Institut za razvojne politike (INDEP)

*Izvorni tekst je napisan na albanskom

Autori:

Burim Ejupi

Dardan Abazi

Valon Avdiu

Stavovi izraženi u ovom dokumentu su lični stavovi autora i stoga ni na koji način ne odražavaju stav Fondacije Konrad Adenauer.

Kontakt:

Konrad-Adenauer-Stiftung

Kancelarija na Kosovu

Bulevar Majke Tereze 30-3/6

KO-10000, Priština

Telefon +381 (0) 38 229 874

prishtina@kas.de

www.kas.de/kosovo

Institut za razvojne politike (INDEP) je istraživački institut i centar za javno zagovaranje koji nudi nezavisna strateška rešenja zasnovana na istraživanjima. Osnovan 2011. godine kao udruženje analitičara politika, istraživača i aktivista civilnog društva, INDEP se fokusira na razvojne politike, pružajući sveobuhvatnu viziju evroatlantske integracije. Na Kosovu, gde deluje, INDEP ima poseban fokus na jačanju demokratske uprave i igra ulogu nadzornika javne politike.

Sadržaj

1. Uvod: Agenda 2030 na Kosovu	4
2. Metodologija	6
3.1. Okvir prema UN-u	8
3. Održiv razvoj i primena COR-a na Kosovu	8
4. COR u oblasti ekonomskog razvoja	13
4.1. COR 1 – Bez siromaštva	15
4.2. COR 2 – Bez gladi	18
Nema podataka za nijedan od indikatora ovog cilja!	18
4.3. COR 8 – Dostojanstven rad i ekonomski rast	19
4.4. COR 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja	23
5. COR u oblasti socijalnih pitanja	25
5.1 COR 3 - Dobro zdravlje i blagostanje	27
5.2 COR 4 – Kvalitetno obrazovanje	32
5.3 COR 5 – Rodna ravnopravnost	36
5.4 COR 10 – Smanjenje nejednakosti	40
Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 10 indikatora u cilju 10!	40
6. COR u oblasti razvoja infrastrukture i inovacija	46
6.1 COR 6 - Čista voda i sanitarni uslovi	48
6.2 COR 7 – Dostupna i obnovljiva energija	50
6.3 COR 9 – Industrija, inovacija i infrastruktura	52
Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 9 indikatora u cilju 9.	52
6.4 COR 11 – Održivi gradovi i zajednice	55
7. COR u oblasti životne sredine	59
7.1 COR 13 - Akcija za klimu	61
7.2 COR 15 - Život pod vodom	62
7.3 COR 15 – Život na zemlji	63
8. COR u oblasti upravljanja i saradnje	66
8.1 COR 16 – Mir, pravda i snažne institucije	67
8.2 COR 17 – Partnerstvom do ciljeva:	70
9. Zaključci	74
10. Preporuke	75

1. Uvod: Agenda 2030 na Kosovu

Održivi razvoj je vrlo važan za sve zemlje, bez obzira na fazu njihovog razvoja. Održivi razvoj kao prioritet postavljen u Evropskim ugovorima ima posebnu ulogu u evropskim politikama. Agenda za održivi razvoj do 2030. godine služi kao vodič svim zemljama ka postizanju održivog društveno-ekonomskog razvoja. Ova Agenda sadrži 17 ciljeva održivog razvoja (COR).

U septembru 2015. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Rezoluciju pod nazivom "Transformacija našeg sveta: Agenda za održivi razvoj 2030". Ova agenda je plan delovanja za ljude, planetu i prosperitet. Štaviše, ona uključuje jačanje mira i partnerstva na svetu. Agenda 2030 ima ukupno 17 ciljeva i 169 potciljeva i 231 jedinstvenih indikatora.

Radi praćenja ciljeva i indikatora sa istim standardima iz celog sveta, Međuagencijska i ekspertska grupa za COR indikatore (IAEA-SDG) u saradnji sa Statističkom komisijom Ujedinjenih nacija razvila je Globalni okvir indikatora. Ovaj okvir i indikatori usvojeni su od strane Ekonomsko-socijalnog saveta i Generalne skupštine. Nakon prikupljanja podataka za monitoring i njihovu analizu, države sastavljaju godišnje izveštaje koji se predstavljaju na godišnjim sastancima Političkog foruma UN-a na visokom nivou o održivom razvoju. Kosovo još uvek nije započelo proces pripreme zvaničnog godišnjeg monitoring izveštaja o COR-u.

Ciljevi održivog razvoja nisu pravno obavezujući, međutim, očekuje se da zemlje preuzmu vlasništvo i uspostave nacionalni okvir za njihovo postizanje. Za merenje i praćenje napretka u ispunjavanju COR-a do 2030. godine, sve zemlje, a u ovom slučaju i Kosovo ima glavnu odgovornost da započne nadgledanje i razmatranje na nacionalnom nivou. Nažalost, još uvek ne postoji takav okvir na Kosovu i naponi da

se isti osmisli su u ranoj fazi. Politike, planovi i programi održivog razvoja na Kosovu su osnova ovog okvira. Praćenje primene COR-a na Kosovu zahteva kvalitetne, dostupne i ažurirane podatke. Radi postizanja što veće moguće implementacije a da niko ne zaostane, važno je da su u ovaj proces uključene sve stranke, uključujući Skupštinu, Vladu, privatni sektor i civilno društvo.

S obzirom da Kosovo još uvek nema zvanični monitoring izveštaj o COR-u, to pokazuje da je Kosovo do sada učinilo vrlo malo u integrisanju ciljeva i indikatora u nacionalne i sektorske strategije. U tom smislu, pozitivan razvoj je bilo usvajanje Rezolucije o COR-u 2018. od strane Skupštine Kosova. Pored toga, Kosovo je razvilo Nacionalnu strategiju razvoja (2016-2021), ali se izričito ne navodi usklađivanje ili integracija indikatora COR-a u ovu strategiju.

Ovaj se rad temelji na globalnom okviru indikatora i koristi zvanične podatke za praćenje napretka u postizanju potciljeva i indikatora. Ovaj rad osvetljava nivo monitoringa i primene COR-a na Kosovu, uključujući izazove pružanja kvalitetnih i ažuriranih podataka. Glavni deo predstavlja napredak koji je Kosovo postiglo u postizanju COR-a prema indikatorima u 5 oblasti, tačnije u oblasti ekonomskog razvoja (COR 1, 2, 8, 12), socijalnih pitanja (COR 3, 4, 5, 10), razvoja infrastrukture i inovacija (COR 6, 7, 9, 11), pitanja zaštite životne sredine (COR 13, 14, 15) i oblasti upravljanja i saradnje (COR 16 i 17). Ovaj odeljak predstavlja statistički pregled sa poslednjim podacima o indikatorima ciljeva održivog razvoja na Kosovu (nedostaju podaci za neke godine).

2. Metodologija

Ovaj izveštaj kombinuje kvalitativne i kvantitativne metode istraživanja korišćenjem i analizom zvaničnih podataka, kao što su izveštaji, publikacije o COR-u na Kosovu i analize statističkih podataka prikupljenih direktno od relevantnih javnih institucija. Nalazi, analize i preporuke zasnivaju se na najboljoj praksi vodećih zemalja u sprovođenju COR-a.

Podaci korišćeni u ovom radu su prikupljeni od strane Agencija za statistiku Kosova (ASK) i pokrivaju razdoblje od 10 godina, tačnije period 2010-2019. S obzirom da podaci nisu lako dostupni i raspoloživi, kao i nisu klasifikovani kao što zahtevaju COR indikatori, predstavljalo je izazov za sastavljanje ovog rada. Uglavnom podaci su obezbeđeni od strane ASK, Ministarstva finansija i transfera (MFT), Centralne banke Kosova (CBK), Regulatornog Autoriteta za elektronske i poštanske komunikacije (RAEPK), Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP) i Agencije za ravnopravnost polova (ARP). Za ovaj rad korišćeni su samo zvanični domaći podaci za svaki indikator, dok se za njihovo analiziranje rad odnosio na lokalne i međun-

arodne izveštaje.

Glavni nalazi monitoringa COR-a predstavljeni su u odgovarajućim tabelama. Podaci u sledećim tabelama smatraju se dostupnim samo ako su bili u skladu sa principima Ujedinjenih nacija gde su definisani koncepti i definicije, metodologija (merenje, razvrstavanje i tretiranje vrednosti koje nedostaju), izvor i raspoloživost podataka, kao i kalendar prikupljanja i objavljivanja podataka. Konkretno preporuke navedene na kraju rada, tačnije, u smislu zaključaka i preporuka, veoma su važne za poboljšanje prikupljanja podataka, kako bi se dobila jasnija slika o primeni i nadzoru COR-a na Kosovu.

Održiv razvoj i primena COR-a na Kosovu

3

3. Održiv razvoj i primena COR-a na Kosovu

3.1. Okvir prema UN-u

Agenda 2030 ima ukupno 17 ciljeva i 169 potciljeva i 231 jedinstvenih indikatora. Indikatori su podeljeni i klasifikovani na 3 nivoa.¹

Prvi nivo (Tier 1) obuhvata 116 konceptualno jasnih indikatora sa utvrđenom metodologijom čiji su standardi dostupni. Podaci iz svake zemlje redovno se prikupljaju za najmanje 50% naselja i stanovništva za važne indikatore u toj regiji.

Drugi nivo (Tier 2) obuhvata 92 konceptualno jasna indikatora sa utvrđenom metodologijom čiji su standardi dostupni, ali se podaci zemlje ne prikupljaju redovno.

Treći nivo (Tier 3) obuhvata 20 indikatora za koje metodologije ili standardi nisu utvrđeni, ali se oni razvijaju ili testiraju.

Treba pojasniti da je ukupan broj indikatora navedenih u globalnom okviru indikatora 247. Međutim, kako se 9 indikatora ponavljaju u 2 ili 3 različita cilja, ukupni broj jedinstvenih indikatora na listi je 2312. Za svaki od ovih jedinstvenih indikatora opisano³ je kako se treba meriti i pratiti. Ovaj opis uključuje koncepte i definicije, metodologiju (merenje, razvrstavanje i tretiranje vrednosti koje nedostaju), izvor i raspoloživost podataka, kao i kalendar prikupljanja i objavljivanja podataka.

Radi utvrđivanja primene indikatora COR-a, ovaj rad razmatra sledeće principe Ujedinjenih nacija:

Koncepti i definicije - koja je tačna defin-

¹ Ujedinjenje nacija, 2020. Klasifikacija indikatora na globalnom nivou.

Dostupno na: <https://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/tier-classification/>

² Ujedinjenje nacija, 2020. Okvir globalnih indikatora ciljeva održivog razvoja i ciljevi Agende 2030 za održivi razvoj. Dostupno na: <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

³ Ujedinjenje nacija, 2020. Baza podataka za metapodatke

Dostupno na: <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/>

icija tog indikatora koji se primenjuje na Kosovu i kako se taj indikator meri. Potrebno je znati svrhu tog indikatora i kako on doprinosi tom sektoru, npr. "pozitivna promena u procentu realnog godišnjeg BDP-a po glavi stanovnika može se tumačiti kao porast prosečnog životnog standarda stanovnika u zemlji ili oblasti". Takođe, potrebno je dobro poznavati specifične koncepte, npr. šta je bruto domaći proizvod (BDP). To se primenjuje tako da indikatori budu u skladu sa međunarodnim standardima, jer se u nekim zemljama mogu koristiti različite verzije sistema nacionalnih računa ili se različiti parametri mogu koristiti za pokrivanje neformalne ekonomije za merenje BDP-a.

Metodologija - treba razmotriti način merenja indikatora koji se primenjuju na Kosovu, npr. kako pretvoriti realni BDP u lokalnu valutu po cenama iz 2010., ili kako izračunati BDP po glavi stanovnika odnosno kako izračunati rast BDP-a. Razmotriti da li se razvrstavanje podataka zasniva na prihodu, polu, starosti, etničkoj pripadnosti, statusu migracije, statusu invaliditeta i geografskom položaju ili drugim karakteristikama koje zahtevaju specifični indikatori. Kod principa metodologije takođe je važno adresiranje nedostajućih vrednosti. Dakle, kada kompletni podaci nisu dostupni, radi prikupljanja informacija koristi se hijerarhija drugih izvora podataka.

Prikupljeni podaci se koriste direktno ili se primenjuju postupci ocenjivanja kako bi se dobili potrebni podaci.

Izvor podataka - potrebno je znati izvor podataka i kako se ti podaci prikupljaju, npr. kroz posebne ankete, administrativne podatke ili popis stanovništva itd. Neke od međunarodnih organizacija takođe mogu biti izvor podataka za neke od indikatora. Takođe, treba razmotriti postupak prikupljanja podataka i vreme kada su ti podaci prikupljeni.

Raspoloživost podataka - ovde je potrebno utvrditi ko je odgovoran za objavljivanje podataka, kao i koje su pravovremene

publikacije dostupne, npr. godišnje, kvartalne i mesečne.

Kalendar prikupljanja i objavljivanja podataka - vrlo je važno da se svaki indikator zna i definiše kada počinje postupak prikupljanja podataka i kada se taj proces završava. Za svaki indikator, zemlja ima određeno vreme za obradu i objavljivanje podataka, npr. prikupljanje radi zvanične godišnje procene nacionalnih računa od strane zemalja koje koriste upitnik nacionalnih računa počinje u februaru svake godine za raspoložive podatke za prethodnu godinu.

3.2. Institucionalni okvir na Kosovu

Kosovo je na početku sprovođenja COR-a, ali još uvek nije započelo njihov monitoring. Da bi se postigla najbolja implementacija i monitoring, potrebno je uključiti sve relevantne aktere.⁴ Na Kosovu je integracija indikatora COR-a nepoznata, jer još uvek nema zvaničnog izveštaja o monitoringu. S obzirom da COR pokriva niz oblasti, koje su složene i zahtevaju koordinaciju na nacionalnom nivou, Vlada je glavni akter koji bi najviše doprineo u tom pogledu. Međutim, u implementaciji, organizacije, preduzeća i građani takođe igraju vrlo značajnu ulogu, gde svi preduzimaju akcije u vezi sa održivim razvojem.

Rezolucija COR-a je usvojena na sednici Skupštine Kosova 25. januara 2018. godine. Glavna svrha ove rezolucije je da Kosovo doprinese sprovođenju COR-a usvajanjem zakonodavstva i nadgledanjem aktivnosti vlade, ali nažalost još uvek nema konkretnih dešavanja osim osnivanja Saveta za održivi razvoj. Pravni osnov za funkcionisanje ovog Saveta i koje su njegove dužnosti i odgovornosti za održivi razvoj u okviru Rezolucije br. 06-R-001 o usvajanju COR-a na Kosovu još uvek nije uspostavljen.

Kosovo još uvek nema okvir sa relevantnim

⁴ Kratkoročni i srednjoročni koraci koje će preduzeti Vlada za primenu i monitoring COR-a na Kosovu https://indep.info/wp-content/uploads/2019/12/Kosovo-and-SDGs_Steps-Forward.pdf

indikatorima na kojima bi zasnivalo prikupljanje korisnih podataka koji bi se mogli koristiti za merenje napretka i izveštavanje o COR. Prema tome, primena i monitoring COR-a u pogledu vladinih aktivnosti je primarni korak.

U pogledu povezivanja COR-a sa Nacionalnom strategijom razvoja i izazovima obezbeđivanja podataka, Kosovo je počelo svoju posvećenost za COR i pokušalo je da doprinese integraciji ove globalne agende. Ovo je započelo ambicioznim planom za integraciju i primenu COR-a putem Nacionalne strategije razvoja 2016-2021/Plan održivog razvoja⁵. Ova strategija se bavi samo visokim prioritetima na Kosovu i ne pominje integraciju ili implementaciju COR-a. Ova strategija se sastoji od 4 stuba kao oblasti u kojima je potrebno više intervencija i pristupa:

Ljudski kapital (fokusiran na zapošljavanje i obrazovanje),

Dobro upravljanje i vladavina zakona, posebno na uklanjanju pravnih prepreka za stvaranje funkcionalne tržišne ekonomije,

Konkurentne industrije (fokusiran na povećanja konkurentskih kapaciteta za kosovska preduzeća),

Infrastruktura (fokusirana uglavnom na energiju i putnu infrastrukturu)

Indikatori ciljeva održivog razvoja su vrlo specifični i zahtevaju preduzimanje konkretnih aktivnosti usmerenih na njihovo rešavanje, a koje nedostaju u kosovskoj strategiji. Iako strategija sadrži kao podnaslov održivost, ona nije razjasnila povezanost sa ciljevima i indikatorima ciljeva održivog razvoja. Prema INDEP-u⁶, od ukupno 16 COR-a, koji su relevantni za Kosovo, četiri oblasti strategije direktno ili

⁵ Vlada Republike Kosova, 2016. Nacionalna strategija razvoja 2016-2021.

Dostupno na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategija_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

⁶ INDEP. 2019. Kosovo i Agenda 2030: Od političke retorike do konkretne akcije

Dostupno na: https://indep.info/wp-content/uploads/2019/07/SDG_ALB.pdf

indirektno adresiraju 11 ciljeva održivog razvoja. Međutim, to ne znači da Kosovo stoji dobro u rešavanju COR-a, s obzirom da se ova strategija bavi izuzetno malim brojem indikatora od tih 11 ciljeva održivog razvoja. Štaviše, podaci za ove indikatore nisu raspoloživi kako je navedeno u strategiji.

Sve u svemu, strategija nije uspela da integriše indikatore COR-a ne uzimajući tako u obzir 2 kritična faktora. Prvo, nijedna metoda nije korišćena za usklađivanje kosovskih politika sa indikatorima COR-a. Za to bi se mogla koristiti Brza integrisana procena⁷ UN-a. Ovaj dokument sadrži smernice koje imaju za cilj da podrže zemlje u uključivanju ciljeva održivog razvoja u svoje nacionalne strategije. Smernice predlažu jasne korake i radnje za kreatore politika radi sprovođenja brze integrisane procene (RIA) ciljeva održivog razvoja kako bi utvrdila njihovu relevantnost u kontekstu zemlje, na nacionalnom nivou i povezanosti ciljeva. Ova procena je prvi korak u definisanju strateškog pristupa primene ciljeva održivog razvoja.

Drugo, postavljanje ambicioznih prioriteta nacionalnog razvoja Kosova i primene COR-a do 2030. godine zahteva značajna ulaganja za održiv razvoj. Strategija bi trebalo da sadrži identifikaciju mera kako bi se uverili da ograničenja finansijskih sredstava ne postanu prepreka za postizanje postavljenih ciljeva.

⁷ Brza integrisana procena
Dostupno na: <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/SDGs/RIA%20Tool%20-26.12.201-Final.pdf>

COR u oblasti ekonomskog razvoja

1 NO
POVERTY

2 ZERO
HUNGER

8 DECENT WORK AND
ECONOMIC GROWTH

12 RESPONSIBLE
CONSUMPTION
AND PRODUCTION

4

4. COR u oblasti ekonomskog razvoja

Oblast ekonomskog razvoja i ekonomske održivosti veoma je važna u sprovođenju Agende 2030., jer nedostatak ekonomskog razvoja negativno utiče na sprovođenje svih ostalih ciljeva. Generalno gledano, svet je u kritičnoj fazi s obzirom na to da mnogi ljudi žive u ekstremnom siromaštvu (od kojih žene čine većinu), nedostaju socijalne šeme, prisutna je neuhranjenost, nezaposlenost je velika, postoji neformalna zaposlenost, postoji razlika u platama među polovima, smanjeni prirodni resursi potrebni za podršku trenutnom načinu života, propadanje i oštećenje hrane i zagađenje reka i jezera.⁸ Kosovo se suočava sa izazovima u oblasti ekonomskog razvoja. Kao i na mnoge druge male ekonomije, i na ekonomiju Kosova utiču spoljna ekonomska dešavanja i aktivnosti s obzirom na to da se suočava sa negativnim trgovinskim bilansom i da se visoko oslanja na doznake. Prema tamo se neki od ovih izazova identifikovanih u drugim zemljama takođe odražavaju na Kosovo. Slede izazovi i podaci za svaki indikator u ovoj oblasti.

Prema tabeli 2, na Kosovu, ekonomska aktivnost neprestano raste od 2015., ali taj rast nije dovoljan imajući u vidu da Kosovo ima nisku bazu prerađivačke industrije i ekonomski rast uglavnom se zasniva na potrošnji.

O tome najbolje svedoči veoma visoka nezaposlenost (naročito među ženama), što predstavlja prepreke za ubrzavanje ekonomskog rasta i poboljšanje kvaliteta života. Stopa nezaposlenosti u 2019. godini iznosila je 25%. Što se tiče udela mladih (starosti 15-24 godine) koji nisu obuhvaćeni obrazovanjem, zaposlenošću, ili obukom, taj se udeo tokom godina povećao. Da bi se dalje argumentovalo da ekonomski rast nije dovoljan, moramo da razmotrimo trgovinski bilans zemlje koji je u porastu tokom godina i sada iznosi 43% BDP-a. Uticaj na ekonomiju takođe će se primetiti u smanjenju direktnih stranih investicija.

Pandemija COVID-19 mnogo je više od zdravstvene krize koja je zahvatila kako društva tako i njihove ekonomije. Iako će uticaj pandemije imati različite efekte od zemlje do zemlje, verovatno je će ta kriza povećati siromaštvo i nejednakost na globalnom nivou, čineći postizanje ciljeva održivog razvoja još hitnijim. Zato je za adresiranje svih ovih izazova veoma važno obezbediti perspektivu za građane Kosova, imati ekonomsku stabilnost i održiv model potrošnje i proizvodnje.

Ekonomski razvoj obuhvaćen je i adresiran u četiri cilja Agende 2030, a to su:

Cilj 1: Iskoreniti ekstremno siromaštvo svuda i u svim oblicima

Cilj 2: Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu (za koji nema podataka), Cilj 8: Promovisati kontinuiran, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve,

Cilj 12: Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje (za koji nema podataka),

Slede statistički podaci dostupni za indikatore koji spadaju pod svaka od ova 4 cilja koji se bave ekonomskim razvojem na Kosovu.

⁸ Ujedinjenje nacije, 2020. Why SDGs Matter?

Dostupno na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/why-the-sdgs-matter/>

Tabela 1: Dostupnost globalnih indikatora na Kosovu u oblasti ekonomskog razvoja

Ekonomski razvoj	Broj potciljeva	Broj indikatora	Raspoloživi indikatori po principima Ujedinjenih nacija	Neraspoloživi indikatori
COR 1 – BEZ SIROMAŠTVA	7	14	4	10
COR 2 – BEZ GLADI	8	13	0	13
COR 8 – DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMISKI RAST	12	17	6	11
COR 12 – ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA	11	13	0	13
Ukupno	38	57	10	47

Cilj 1 u Agendi 2030 ima ukupno 7 potciljeva i 14 pokazatelja. Za ovaj cilj dostupni su podaci za samo 4 indikatora. Cilj 2 ima ukupno 8 potciljeva i 13 indikatora, nema raspoloživih podataka za nijedan od indikatora. Cilj 8 ima ukupno 12 potciljeva i 17 indikatora, a na Kosovu postoje raspoloživi podaci samo za 6 indikatora. Cilj 12 ima ukupno 11 potciljeva i 13 indikatora, nema raspoloživih podataka za nijedan od indikatora.

1 NO POVERTY

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 10 indikatora u cilju 1!

4.1. COR 1 – Bez siromaštva

Ovo je prvi cilj Agende 2030 koji ukupno ima 7 potciljeva i 14 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj raspoloživi su podaci za samo 4 od ukupno 14 indikatora.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju od svih zemalja da iskorene ekstremno siromaštvo tako što će prepoloviti udeo ljudi koji žive u siromaštvu i primeniti socijalne šeme za siromašne i ugrožene ljude. Nadalje, obezbediti da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i pripadnici ranjivih grupa, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, i kreirati jasne okvire politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

Za 10 ostalih indikatora ovog cilja nema podataka, stoga je njegova primena i praćenje manjkavo. U okviru ovog cilja nedostaju veoma važni podaci, poput: jednakih prava muškaraca i žena, a posebno siromašnih i pripadnika ranjivih grupa na ekonomske resurse, kao što je pristup minimalnim uslugama, vlasništvo nad zemljom, nasledstvo, prirodni resursi, finansijske usluge, uključujući i mikro finansiranje. Nedostaju podaci u udelu državnih tekućih i kapitalnih troškova Vlade za sektore koji donose nadproporcionalne koristi ženama, siromašnima, i ugroženim grupama. Nema podataka o udelu resursa koje Vlada direktno dodeljuje programima za smanjenje siromaštva.

Tabela 2: COR 1 – Bez siromaštva

Pokazatelji	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.2.1 Proporcija stanovništva koje se nalazi ispod nacionalne linije siromaštva, prema polu i starosti ⁹	23.7	17.8	21.5	17.6	16.8	18
1.2.1.a Prema polu										
Žene	24.1	18.1	22.2	18.1	17.2	18.9
Muškarci	23.3	17.4	20.7	17.1	16.5	17.2
1.2.2 Proporcija muškaraca žena i dece svih uzrasta koji žive u siromaštvu prema svim dimenzijama u skladu sa nacionalnom definicijom ¹⁰	27.3	20.4	25.7	20.8	21.1	22.8
1.3.1 Proporcija stanovništva obuhvaćena sistemima socijalne zaštite Približni indikator: Udeo ukupnih državnih rashoda za socijalnu zaštitu ¹¹	13.2	12.7	13.7	14.6	17.7	21.4	23.1	23	24	25.75
1.a.2 Udeo ukupnih državnih rashoda za osnovne usluge (obrazovanje, zdravstvo, i socijalna zaštita) ¹²	35.4	35.7	36.3	37.6	39.0	44.9	47.3	47.0		

Na osnovu dostupnih podataka, na Kosovu udeo stanovništva u 2017. godini iznosio je 18%. To znači da je 18% društva imalo novčanu mogućnost za samo jednu minimalnu potrošačku korpu, koja uključuje količinu robe i usluga koja zadovoljava osnovne životne potrebe. Upoređujući ovu cifru sa 2016. i 2015. godinom, nažalost, na Kosovu primećujemo porast siromaštva. Ako siromaštvo uporedimo po polu, iz tabele 1 vidi se da je od 2012.

⁹ Agencija za statistiku Kosova, 2019. Potrošačko siromaštvo u Republici Kosovo <https://ask.rks-gov.net/media/4882/statistikat-e-varf%C3%ABris%C3%AB-2012-2017.pdf>

¹⁰ Agencija za statistiku Kosova, 2019. Potrošačko siromaštvo u Republici Kosovo Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/4882/statistikat-e-varf%C3%ABris%C3%AB-2012-2017.pdf>

¹¹ Agencija za statistiku Kosova, 2019. Računi vlade Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-qeveritare>

¹² Agencija za statistiku Kosova, 2017. Računi vlade 2010-2017

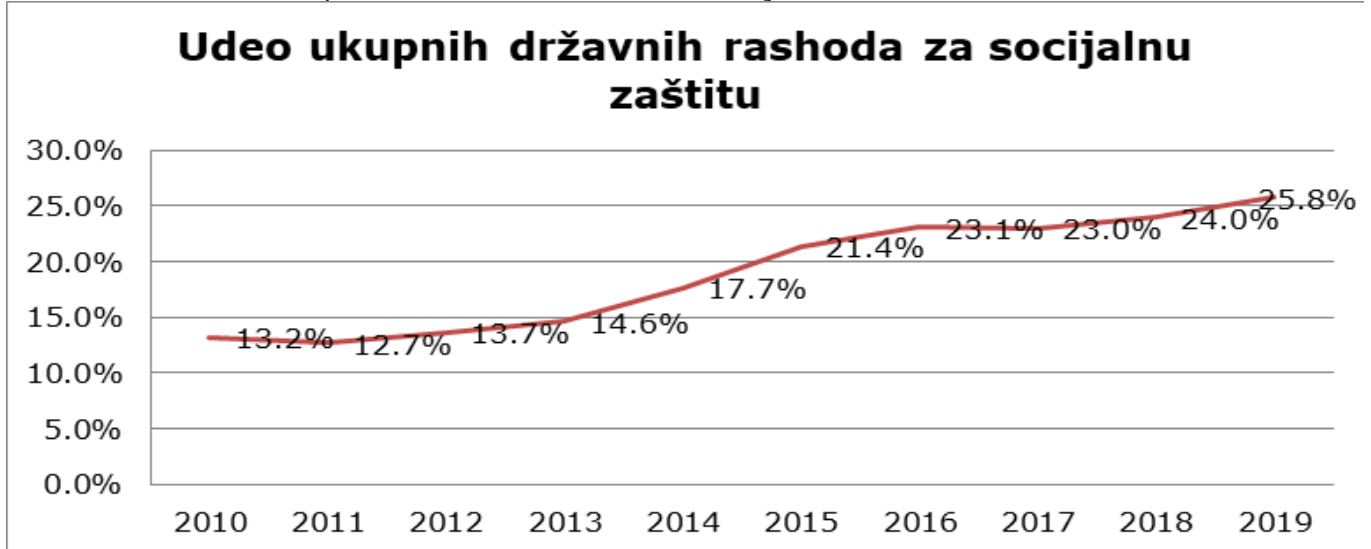
Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-qeveritare>

do 2017. stopa siromaštva među ženama bila veća nego kod muškaraca sa prosekom od 1%. Ovi podaci o nacionalnom siromaštvu važni su i služe za izradu politika koje smanjuju ili okončavaju ovu pojavu.

Indikator 1.2.2 obuhvata udeo dece uzrasta 0-18 godina koji žive u siromaštvu. Kao što se može videti u Tabeli 1, verovatnije je da će deca više od drugih živeti u siromaštvu. U 2017. godini, ukupna stopa dece koja živi u siromaštvu bila je 22,8%, što je 4,8% više od opšte stope stanovništva koje živi u siromaštvu. Od 2012. do 2017. godine stopa dece koja živi u siromaštvu opala je za 4,5%, što predstavlja manji pad u poređenju sa smanjenjem siromaštva za opštu populaciju od 5,7%. Svrha ovog cilja je najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva. Ali, kao što se može videti u gornjoj tabeli, tempo stope smanjenja siromaštva je vrlo spor i to ima dugoročni uticaj na održivi ekonomski razvoj i poboljšanje kvaliteta života na Kosovu.

Grafikon 1 prikazuje udeo državnih rashoda vlade tokom godina za socijalnu zaštitu na Kosovu. Nažalost, ne postoje podaci o procentu stanovništva koji su obuhvaćeni sistemima socijalne zaštite.

Grafikon 1: Udeo ukupnih državnih rashoda za socijalnu zaštitu

Podaci u gornjem grafikonu pokazuju pozitivan trend povećanja rashoda Vlade za socijalnu zaštitu, koji pokazuju da su se udvostručili u periodu od 2010. do 2019. godine. Svrha ovog indikatora je postizanje značajne pokrivenosti siromašnih i ugroženih ljudi.

Podaci u pokazatelju 1.a.2 takođe pokazuju pozitivan trend povećanja ukupnih državnih rashoda za osnovne usluge, kao obrazovanje, zdravstvo, i socijalna zaštita. Ukupni državni rashodi za osnovne usluge povećali su se tokom godina sa 35,4% u 2010. godini na 47% u 2017. godini. Svrha ovog indikatora je osigurati finansijska sredstva za primenu različitih programa i politika za okončanje svih oblika siromaštva. Osim socijalnih shema, obrazovanje i zdravstvo imaju veoma važnu ulogu u održivom ekonomskom razvoju, inovacijama, zapošljavanju i poboljšanju kvaliteta života.

**Nema podataka za ni-
jedan od indikatora ovog
cilja!**

4.2. COR 2 – Bez gladi

Ovo je cilj broj 2 Agende 2030, koji ima ukupno 8 potciljeva i 13 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj nema raspoloživih podataka za nijedan od indikatora od ukupno 13 indikatora.

Svrha ovog cilja je okončati glad i osigurati pristup bezbednoj, nutritivnoj i dovoljnoj ishrani tokom cele godine svim ljudima, a posebno siromašnima i licima u stanjima ranjivosti, uključujući odojčad. Takođe, ovaj cilj zahteva osigurati pristup bezbednoj, nutritivnoj i dovoljnoj ishrani tokom cele godine, okončati sve oblike neuhranjenosti (naročito kod dece mlađe od 5 godina), udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane. Nadalje, obezbediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primeniti otporne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promenama i koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla.

Ovaj cilj je veoma važan, jer, samo kada svi imaju dovoljno hrane, može doći do pozitivnih uticaja na ekonomiju, zdravlje, obrazovanje, ravnopravnost i socijalni razvoj. Suprotno tome, biće pogođena implementacija mnogih ciljeva Agende 2030, kao što je obrazovanje, zdravstvo i rodna ravnopravnost.

U nedostatku veoma važnih podataka o prevalenciji neuhranjenosti, nebezbednosti hrane, zaostajanja u fizičkom razvoju i neuhranjenosti među decom do 5 godina, kao i područja s poljoprivrednim zemljištem pod produktivnom i održivom poljoprivrednom, praćenje ovog cilja je nemoguće. ASK bi trebalo više raditi na merenju indikatora za ovaj cilj, da bismo imali pregled kako stojimo u ovoj oblasti i shodno tome usmeriti politike u tom pravcu.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 11 indikatora u cilju 8.

4.3. COR 8 – Dostojanstven rad i ekonomski rast

Ovo je cilj broj 8 Agende 2030, koji ima ukupno 12 potciljeva i 17 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj raspoloživi su podaci za samo 6 od ukupno 17 indikatora.

Za manje razvijene zemlje, svrha ovog cilja je da zahteva postepeni ekonomski rast po glavi stanovnika i rast bruto domaćeg proizvoda na nivou od najmanje 7% godišnje, postizanje viših nivoa ekonomske produktivnosti kroz diversifikaciju, tehnološku nadogradnju i inovacije, izradu razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova. Takođe, ovaj cilj zahteva rast malih i srednjih preduzeća kontrolišući ekonomski rast bez degradacije životne sredine. Na taj način postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti. U tom kontekstu, preduzeti hitne i efikasne mere za izradu strategije za zapošljavanje, iskorenjivanje prisilnog rada; okončati savremeno ropstvo, zaštititi radna prava i promovisati bezbedno i sigurno radno okruženje za sve radnike. Ovaj cilj predviđa da se osmisle i primene politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode. Istovremeno, važno je izraditi i primeniti politike koje jačaju kapacitete domaćih finansijskih institucija kako bi se podsticala i širila dostupnost bankarskih, osiguravajućih i finansijskih usluga za sve.

Iako nedostaju veoma važni podaci za ostalih 11 indikatora ovog cilja, kao što su: godišnja stopa rasta BDP-a po zaposlenom (produktivnost na radu), udeo neformalne zaposlenosti, udeo i ukupan broj dece starosti 5-17 godina koja su predmet dečijeg rada, smrtne i ne-smrtne povreda na radu, itd. Stoga je njegova primena i praćenje manjkavo. U sadašnjim publikacijama u ASK-a nema podataka o učešću turizma u BDP-u kao udeo ukupnog BDP-a i godišnjoj stopi rasta. BCK nema statističkih podataka o udelu odraslih stanovnika (15 godina i stariji) koji imaju račun kod banke ili neke druge finansijske institucije.

Tabela 3: Pokazatelji COR 8- Dostojanstven rad i ekonomski rast

Pokazatelji	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
8.1.1 Godišnja stopa rasta realnog BDP-a po glavi stanovnika ₁₃	3.3	4.4	2.8	3.4	1.2	4.1	4.1	4.2	3.8	4.13
8.5.1 Prosečna zarada zaposlenih po satu ¹⁴	2.7	2.8	3	3.2	3.2	3.3	3.5	
8.5.2 Stopa nezaposlenosti ¹⁵	30.9	30.0	35.3	32.9	27.5	30.5	29.6	25.7
8.5.2.a Prema polu										
Muškarci	28.1	26.9	33.1	31.8	26.2	28.7	28.5	22.6
Žene	40.0	38.8	41.6	36.6	31.8	36.6	33.4	34.4
8.5.2.b Prema starosti										
Starost (16-24)	55.3	55.9	61	57.7	52.4	52.7	55.4	49.4
8.5.2.c Prema statusu invaliditeta (nema podataka)
8.6.1 Udeo mladih (starosti 15-24 godine) koji nisu obuhvaćeni obrazovanjem, zaposlenošću, ili obukom ¹⁶		...	35.1	35.3	30.2	31.4	30.1	27.4	30.1	32.7
8.10.1 (a) Broj filijala komercijalnih banaka na 100.000 odraslih stanovnika i (b) automatizovanih bankomata (ATM) na 100.000 odraslih										

13 Agencija za statistiku Kosova, 2019. BDP 2008-2018 i BDP K1 K2 K3 K4

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5074/bruto-produkti-vendor-2008-2018.pdf>

14 Agencija za statistiku Kosova, 2018. Nivo zarade na Kosovu 2012 - 2018

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5118/niveli-i-pagave-n%C3%AB-kosov%C3%AB-2012-2018.pdf>

15 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika tržišta rada, Anketa o radnoj snazi za relevantne godine.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/tregu-i-punes>

16 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika tržišta rada, Anketa o radnoj snazi za relevantne godine.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/tregu-i-punes>

Približni indika- tor: (a) Broj filija- la komercijalnih banaka na nacio- nalnom nivou (1,8 miliona sta- novnika) ¹⁷	223	210	207	183	165	...
Približni indika- tor: (b) Broj au- tomatizovanih bankomata (ATM) na nacio- nalnom nivou (1,8 miliona sta- novnika) ¹⁸	498	540	522	512	491	...
8.b.1 Postojan- je izrađene i operacionalizo- vane naciona- lne strategije za zapošljavanje mladih, kao za- sebne strategije ili zasebnog dela u okviru nacio- nalne strategije zapošljavanja ¹⁹										

Na osnovu raspoloživih podataka prema Tabeli 3, na Kosovu se godišnja stopa rasta realnog BDP-a po glavi stanovnika tokom godina povećala sa 3,3% u 2010 na 4,13% u 2019. godini. Međutim, kako pokazuju podaci, taj rast nije bio stabilan i kretao se sa 1,2% na 4,2%. Kosovo kao zemlja u razvoju mora imati stabilan ekonomski rast da bi moglo da se nosi sa drugim izazovima, poput otvaranja novih radnih mesta, poboljšanja obrazovanja, zdravstva i podizanja životnog standarda.

Indikator 8.5.1 podvlači da se prosečna zarada zaposlenih po satu tokom godina povećala sa 2,7 evra u 2012. godini na 3,5 evra u 2018. godini. Ovo uključuje plate u javnom sektoru, privatnom sektoru i javnim preduzećima. Vredi napomenuti da je prosečna zarada zaposlenih po satu koji rade u privatnom sektoru mnogo niža od ukupnog proseka, za koje je prosečna zarada zaposlenih po satu u privatnom sektoru u 2018. godini iznosila samo 2,3 evra. Ova

¹⁷ Centralna banka Kosova, 2019. Godišnji izveštaj 2018.

Dostupno na: https://www.bqk-kos.org/repository/docs/2018/BQK_RV_2018.pdf

¹⁸ Centralna banka Kosova, 2019. Godišnji izveštaj 2018.

Dostupno na: https://www.bqk-kos.org/repository/docs/2018/BQK_RV_2018.pdf

¹⁹ Ministarstvo rada i socijalne zaštite 2020. Akcioni plan: Rast zapošljavanja mladih 2018-2020

Dostupno na: <https://mpms.rks-gov.net/wpdm-package/plani-i-veprimit-rritja-e-punesimit-te-te-rinjve/?wpdmdl=969>

razlika u platama između javnog i privatnog sektora može imati mnoge posledice, kao npr. može ometati slobodan razvoj privatnog sektora smanjenjem produktivnosti i može ugroziti javne finansije tako što će imati velike državne rashode na plate. Imati posao ne garantuje dobar život, jer tako velika razlika u platama smanjuje kupovnu moć, povećava cene i povećava nejednakost među zaposlenima.

Uprkos ekonomskom rastu tokom godina, uslovi na tržištu rada i dalje su teški. Kosovo ima veoma visoku stopu nezaposlenosti u poređenju sa svim zemljama regiona. Prema rezultatima Ankete o radnoj snazi (ARS), stopa nezaposlenosti u 2019. godini iznosila je 25,7%. Nezaposlenost je bila izraženija kod žena sa 34,4%, u poređenju sa 22,6% kod muškaraca. Ovo potvrđuje prisustvo rodne nejednakosti na Kosovu. Najizraženija stopa nezaposlenosti je u starosnoj grupi od 15 do 24 godine sa 49,4%. Kao što se može videti na Tabeli 3, stopa nezaposlenosti u 2014. godini bila je najviša i iznosila je 35,3%, dok je za starosnu grupu od 15 do 24 godine iznosila 61%. Prema rezultatima ARS-a, neaktivna radna snaga u 2019. bila je prilično visoka i iznosila je 59,5%, s posebnim fokusom na žene sa 78,9% u poređenju sa muškarcima sa 40,3%. Nažalost, nema podataka o nezaposlenosti osoba sa invaliditetom. Za sprovođenje ovog indikatora, u skladu sa zahtevima Agende 2030, treba postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti.

Indikatori 8.6.1 obuhvata udeo mladih (starosti 15-24 godine) koji nisu obuhvaćeni obrazovanjem, zaposlenošću, ili obukom. U 2019. godini taj procenat je iznosio 32,7%, što je najviši procenat od 2014. godine. Ti su mladi potpuno isključeni sa tržišta rada i čak nisu obuhvaćeni u obrazovnom sistemu. Ovaj veliki broj mladih koji nisu obuhvaćeni na tržištu rada izaziva zabrinutost zapošljavanja mladih u budućnosti i verovatno će doprineti rastu socijalnih problema.

Nema podataka prema metodologiji UN-a za indikator 8.10.1, naime (a) Broj filijala komercijalnih banaka na 100.000 odraslih stanovnika i (b) automatizovanih bankomata (ATM) na 100.000 odraslih. Međutim, postoje podaci za dva druga približna indikatora, kao što su: (a) Broj filijala komercijalnih banaka na nacionalnom nivou (1,8 miliona stanovnika) i (b) automatizovanih bankomata (ATM) na nacionalnom nivou (1,8 miliona stanovnika). Na osnovu podataka iz Tabele 2, broj filijala komercijalnih banaka (sa 223 na 165) i broj automatizovanih bankomata (sa 540 na 491) je tokom godina opao. To znači da se ovaj indikator uopšte ne primenjuje, jer je svrha ovog indikatora da poveća pristup finansijskim institucijama, a ne da se smanji. Svi bi trebali imati na umu da je pristup i upotreba finansijskih usluga od suštinskog značaja za rast poslovanja, inovacije i zapošljavanje. Veći broj bankomata podrazumeva i veći i jednak pristup finansijskim uslugama čak i u udaljenim ruralnim sredinama.

Što se tiče pokazatelja 8.b.1, postoji Akcioni plan za rast zapošljavanja mladih na Kosovu. Ovo je trogodišnji među-sektorski plan koji ima za cilj povećanje zaposlenosti i unapređenje zapošljavanja kod mladih. Ovaj Plan je sastavni deo spektra strateških dokumenata Republike Kosovo, koji kao smernicu orijentisanja na državnom nivou imaju Nacionalnu strategiju razvoja (NSR) 2016-2021. Nažalost, nema podataka za merenje sprovođenja ovog plana.

**Nema podataka za
nijedan od indikatora
ovog cilja!**

4.4. COR 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja

4.4. COR 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja

Ovo je cilj broj 12 Agende 2030, koji ima ukupno 11 potciljeva i 13 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj nema raspoloživih podataka za nijedan od indikatora.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Primeniti model za održivu potrošnju i proizvodnju
2. Postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa
3. Prepoloviti svetski prehrambeni otpad po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača i smanjiti gubitke hrane u proizvodnji i lancima snabdevanja, uključujući gubitke posle žetve,
4. Postići ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu.
5. Značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje,
6. Podsticati kompanije, posebno velike i međunarodne kompanije, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoje cikluse izveštavanja.
7. Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive,
8. Osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i stilom života u harmoniji sa prirodom,
9. Podržati zemlje u razvoju da jačaju svoje naučne i tehnološke kapacitete kako bi se kretale u pravcu održivijih oblika potrošnje i proizvodnje,
10. Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.

Nedostatak podataka za tako važan cilj onemogućava njegovo praćenje i sprovođenje, kao npr. globalni indeks gubitka hrane, domaća potrošnja materijala po glavi stanovnika, količina proizvedenog opasnog otpada po glavi stanovnika i udeo tretiranog opasnog otpada, nacionalna stopa recikliranja i broj kompanija koje objavljuju izveštaje o održivosti. Takođe, nedostaju podaci za meru u kojoj su na svim nivoima integrisani obrazovanje za (i) pripadnost globalnoj zajednici i (ii) održivi razvoj (uključujući obrazovanje o klimatskim promenama) na svim nivoima: (a) nacionalnih obrazovnih politika; (b) kurikuluma; (c) obrazovanja nastavnika; i (d) procene učenika i studenata.

Dostupnost zvaničnih podataka i izračunavanje indikatora za ovaj cilj pružiće pregled kako Kosovo stoji u ovoj oblasti. Shodno tome, na osnovu podataka, kreatorima politika bilo bi lakše da upravljaju politikama i zakonodavstvom u pogledu održive potrošnje i proizvodnje na Kosovu.

COR u oblasti socijalnih pitanja

3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING

4 QUALITY EDUCATION

5 GENDER EQUALITY

10 REDUCED INEQUALITIES

5

5. COR u oblasti socijalnih pitanja

Socijalni aspekt je vrlo važan u Agendi 2030. i implementaciji ciljeva održivog razvoja (COR). Ova socijalna pitanja odnose se na dobrobit i uključuju aspekte kao što su zdravstvena zaštita, jednak i univerzalan pristup kvalitetnom obrazovanju na svim nivoima, rodna ravnopravnost i smanjenje nejednakosti unutar i između država.

Na Kosovu postoje strukturalni problemi u mnogim sektorima, kao što su npr. sektor zdravstva koji pati od nedovoljnih finansijskih sredstava. Loši uslovi u zdravstvenom sistemu ne pružaju adekvatne uslove za obuku zdravstvenog osoblja i takođe su uticali da veliki broj medicinskih radnika i medicinskih sestara napuste svoje radno mesto. Kao rezultat nesprovođenja reforme u zdravstvenom sektoru, građani Kosova i dalje nemaju zdravstveno osiguranje.

U sektoru obrazovanja još nije usvojen zakon o visokom obrazovanju koji bi osigurao autonomiju i operativnu nezavisnost u obrazovanju. Nedostatak podrške u obrazovanju može se primetiti lošim rezultatima na međunarodnim testovima. Loš kvalitet obrazovanja šteti svima, posebno ugroženim grupama. Kao rezultat niskog kvaliteta obrazovanja, postoji vrlo slaba povezanost između tržišta rada i stručnog osposobljavanja.

Što se tiče rodne ravnopravnosti, pravni okvir za rodnu ravnopravnost na Kosovu je u velikoj meri u skladu sa međunarodnim standardima, ali na žalost zbog nesprovođenja, žene i dalje doživljavaju različite oblike rodne diskriminacije na Kosovu. Žene su diskriminisane na tržištu rada, počevši od procesa zapošljavanja, plata, godišnjih odmora i rukovodećih pozicija u organizacijama. Na osnovu podataka iz Tabele 7, nasilje nad ženama i devojčicama nažalost beleži rastući trend. Primena zakonskog okvira poboljšala bi situaciju rodne ravnopravnosti na Kosovu tako što bi ženama omogućila pristup političkoj, ekonomskoj i javnoj sferi.

Gore navedena socijalna pitanja adresirana su u sledeća 4 cilja Agende 2030:

- Cilj 3: Dobro zdravlje i blagostanje
- Cilj 4: Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja
- Cilj 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice,
- Cilj 10: Smanjiti nejednakost između i unutar država

Slede statistički podaci dostupni za indikatore koji spadaju pod svaka od ova 4 cilja koji se bave socijalnim pitanjima na Kosovu.

Tabela 4: Dostupnost globalnih indikatora na Kosovu u oblasti socijalnih pitanja

Socijalna pitanja	Broj potciljeva	Broj indikatora	Raspoloživi indikatori po principima Ujedinjenih nacija	Približni indikator	Neraspoloživi indikatori
COR 3 - DOBRO ZDRAVLJE I BLAGOSTANJE	13	27	3	6	18
COR 4 - KVALITETNO OBRAZOVANJE	10	11	2	3	6
COR 5 - RODNA RAVNOPRAVNOST	9	14	2	2	10
COR 10 - SMANJENJE NEJEDNAKOSTI	10	11	1	2	8
Ukupno	42	63	8	13	42

Cilj 3 ima ukupno 13 potciljeva i 27 indikatora, dok podaci su raspoloživi samo za 3 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji, i 6 približna indikatora, ali ne i prema odgovarajućoj metodologiji. Cilj 4 ima ukupno 10 potciljeva i 11 indikatora, dok podaci su raspoloživi samo za 2 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji, i 3 približna indikatora, ali ne i prema odgovarajućoj metodologiji. Cilj 5 ima ukupno 9 potciljeva i 14 indikatora, dok podaci su raspoloživi samo za 2 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji, i 2 približna indikatora, ali ne i prema odgovarajućoj metodologiji. Cilj 10 ima ukupno 10 potciljeva i 11 indikatora, dok podaci su raspoloživi samo za 1 indikator prema odgovarajućoj metodologiji, i 2 približna indikatora, ali ne i prema odgovarajućoj metodologiji.

5.1 COR 3 - Dobro zdravlje i blagostanje

Ovo je cilj broj 3 Agende 2030, koji ima ukupno 13 potciljeva i 27 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj raspoloživi su podaci za samo 3 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji i za 6 približnih indikatora, ali ne prema odgovarajućoj metodologiji.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Smanjiti globalnu stopu maternalne smrtnosti na manje od 70 na 100.000 živorođenih,
2. Okončati smrtne slučajeve koji se mogu sprečiti kod novorođenčadi i dece mlađe od 5 godina,
3. Okončati epidemije AIDS-a, tuberkuloze, malarije i zanemarenih tropskih bolesti,
4. Boriti se protiv hepatitisa, bolesti koje se prenose vodom i ostalih zaraznih bolesti,
5. Smanjiti za jednu trećinu prevremeni mortalitet od neprenosivih bolesti kroz prevenciju i lečenje i promovisati mentalno zdravlje i blagostanje,
6. Prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda uzrokovanih saobraćajnim nesrećama.
7. Obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu uključujući planiranje porodice, informisanje i obrazovanje, kao i integraciju reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe,
8. Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom,
9. Značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija i zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta
10. Pojačati primenu "Okvirne konvencije Svetske zdravstvene organizacije o kontroli duvana",
11. Podržati istraživanja i razvoj vakcina i lekova za prenosive i neprenosive bolesti,
12. Značajno povećati finansiranje u oblasti zdravstva,
13. Jačati kapacitete svih zemalja, posebno zemalja u razvoju, za rano upozoravanje, smanjenje rizika i upravljanje nacionalnim i globalnim zdravstvenim rizicima.

Za ovaj cilj nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za 18 indikatora, stoga je njegova primena i praćenje manjkavo. Nedostaju važni podaci kao što su broj novih HIV infekcija, incidencija tuberkuloze, učestalosti malarije i hepatitisa B. Takođe, nedostaju podaci o stopi smrtnosti koja se pripisuje kardio-vaskularnim bolestima, raku, dijabetesu ili hroničnim respiratornim bolestima. Nema zvaničnih podataka o zloupotrebi supstanci, zloupotrebi narkotika i štetnoj upotrebi alkohola, posebno za udeo žena u reproduktivnom periodu (starosti 15-49 godina) s potrebom za planiranje porodice, udeo stanovništva sa visokim troškovima po domaćinstvu za zdravstvenu zaštitu kao udeo ukupnih rashoda i prihoda domaćinstva. Nedostaju značajni podaci o stopi smrtnosti koja se pripisuje zagađenju domaćinstva i okolnog vazduha, stopi smrtnosti koja se pripisuje nenamernom trovanju i starosno-standardizovanoj prevalenciji sadašnje upotrebe duvana kod osoba starosti 15 godina i više.

Tabela 5: COR 3 - Dobro zdravlje i blagostanje za sve uzraste

Pokazatelji	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
3.1.2 Udeo porođaja uz prisustvo kvalifikovanih zdravstvenih radnika ²⁰	98.3	98.4	98.9	99.6	99.7	99.6	99.7	99.8	99.9	
3.2.1 Stopa smrtnosti dece mlađe od 5 godina ²¹²²	347	412	343	325	239	264	222	260	277	...
3.2.2 Stopa neonatalne smrtnosti (na 100.000 živorođenih) ²³²⁴	38	75	60	52	47	55	29	46	50	...
3.4.2 Stopa smrtnosti usled samoubistva ²⁵²⁶	25	29	34	40	44	36	41	32	27	...
3.6.1 Stopa smrtnosti usled povreda u saobraćajnim nesrećama na 100.000 stanovnika ²⁷²⁸	111	117	110	137	129	113

20 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika rođenja za relevantne godine.

Dostupno: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

21 Podaci su za ukupan broj stanovnika (broj). Ovi podaci nisu u skladu sa međunarodnim standardima za 1.000 živorođenih.

22 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika umrlih za relevantne godine.

Dostupno: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

23 Podaci su za ukupan broj stanovnika (broj). Ovi podaci nisu u skladu sa međunarodnim standardima za 1.000 živorođenih.

24 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika umrlih za relevantne godine.

Dostupno: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

25 Podaci su za ukupan broj stanovnika, a ne prema međunarodnim standardima za 10.000 stanovnika.

26 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika umrlih za relevantne godine.

Dostupno: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

27 Podaci su za ukupan broj stanovnika, a ne prema međunarodnim standardima za 10.000 stanovnika.

28 Policija Kosova, 2019. Godišnji izveštaj Policije Kosova (PK).

Dostupno na: <https://www.kosovopolicie.com/wp-content/uploads/2020/02/Raporti-vjetor-2019-shqip.pdf>

29 Nema podataka o stopi rađanja, već samo za približne indikatore, vidi (i) i (ii).

3.7.2 Stopa rađanja kod adolescenata (starosti 10-14 godina; starosti 15-19 godina) na 1.000 žena iz te starosne grupe ²⁹										
(i) Broj živorođenih koje su rodile majke mlađe od 15 godina		1	2	1	5	0	1	1	3	
(ii) Broj živorođenih koje su rodile majke starosti 15 - 19 godina	990	937	1,096	853	921	824	702	761	697	
3.8.1 Obuhvat osnovnim zdravstvenim uslugama ³⁰ ³¹ ³²			100	100	100	100	100	100	100	100
3.b.1 Udeo ciljane populacije obuhvaćene svim vakcinama iz nacionalnog programa ³³		97.5	98	97.5	97	95.3	94.5			
3.c.1 Gustina i distribucija zdravstvenih radnika ³⁴ ³⁵
a) Lekar	4427	4399	4669.0	4845	5560	4071	3626	3628	3486	
b) Medicinska sestra	7128	7155	8205	8047	7392	8520	8950	8989	8226	

29 Nema podataka o stopi rađanja, već samo za približne indikatore, vidi (i) i (ii).

30 Definisano kao: prosečan obuhvat osnovnim uslugama na bazi praćenih intervencija koje uključuju reproduktivno zdravlje, zdravlje porodilja, novorođenčadi i dece, zarazne bolesti, nezarazne bolesti, kao i kapacitet i pristup uslugama, među opštom i najugroženijom populacijom.

31 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Zdravstvene statistike:

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/shendetesia-dhe-mireqenia-sociale>

32 Skupština Kosovo, 2013, Zakon o zdravstvu.

Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8666>

33 Ministarstvo zdravlja, 2019. Strateški plan imunizacije 2019-2021.

Dostupno na: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2019/07/Plani-i-Imunizimit-07.06.2019-liko.pdf>

34 Podaci su za ukupan broj stanovnika, a ne prema međunarodnim standardima za 10.000 stanovnika.

35 Agencija za statistiku Kosova, 2018. Statistika zdravstva.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5111/statistikat-e-shendetesise-2018.pdf>

Na osnovu raspoloživih podataka prema Tabeli 5, na Kosovu udeo porođaja uz prisustvo kvalifikovanih zdravstvenih radnika iznosio je 99,9% u 2019. godini, gde vidimo blagi, ali veoma značajan porast u odnosu na 2010. godinu gde je procenat iznosio 98,3. Može se reći da Kosovo u ovom aspektu dobro stoji, jer imati kvalifikovanog lekara tokom porođaja je važna spasilačka intervenciju za žene i bebe. Neprisustvo kvalifikovanog zdravstvenog osoblja štetno je za zdravlje žena jer može uzrokovati smrt žena ili neku drugu komplikaciju.

Od 2010. do 2018. stopa smrtnosti dece mlađe od 5 godina se smanjila, međutim taj se broj nažalost povećao tokom 2018. u odnosu na poslednje četiri godine. Kao što možemo videti u Tabeli 5, broj umrle dece mlađe od 5 godina u 2016. i 2017. bio je manji nego u 2018. godini. Dok što se tiče indikatora 3.2.2 o neonatalnoj smrtnosti, podaci pokazuju da je taj broj varirao tokom godina, a da nije imao trend porasta ili opadanja. Najmanji broj neonatalnih smrti bio je u 2010. godini sa 38 smrtnih slučajeva, dok je najveći zabeležen u 2011. godini sa 75 neonatalnih smrti. Dok, 2018. godine broj neonatalnih smrti je bio 50. Za gore navedene podatke, vredi napomenuti da se podaci odnose na ukupan broj stanovnika, i nisu u skladu sa međunarodnim standardima za 1.000 živorođenih.

Što se tiče indikatora 3.4.2 koji se odnosi na samoubistva, na Kosovu je 2018. godine zabeleženo 27 slučajeva. Da bi se ovaj broj još više smanjio, važno je identifikovati mentalna oboljenja koja izazivaju samoubistva. Što se tiče smrtnih slučajeva usled povreda u saobraćajnim nesrećama, broj umrlih u 2019. godini iznosio je 113, dok je u 2014. taj broj bio 111 osoba. Vredi napomenuti da se podaci odnose na ukupan broj stanovnika, i nisu u skladu sa međunarodnim standardima za 100.000 stanovnika.

U pogledu pokazatelja 3.7.2 nema podataka o stopi rađanja, već samo o približnim indikatorima. U 2018. godini žene mlađe od 15 godina rodile su 3 dece, broj koji je povećan u odnosu na prethodne godine. Dok su žene u uzrastu od 15 do 19 godina rodile 697 dece u 2018. godini, taj broj je zabeležio pad iz godine u godinu za ovu starosnu grupu. Generalno, podaci ukazuju da rani porođaji mogu biti povezani sa višestrukim rizicima, kao što su razne komplikacije ili smrt tokom trudnoće i proces porođaja ³⁶. Takođe, ta deca su više izložena riziku od bolesti i smrti nego deca rođena od starijih žena. Stoga je sprečavanje ranih porođaja u životu žene važna mera za poboljšanje zdravlja majki i smanjenje smrtnosti novorođenčadi. Štaviše, rani porođaji mogu negativno uticati na obrazovnu i profesionalnu sferu majki.

Rani porođaji verovatno će ometati obrazovnu i profesionalnu sferu majki.

Celokupno stanovništvo ima pristup osnovnim zdravstvenim uslugama, koje posebno uključuju intervencije reproduktivnog zdravlja, zdravlja porodilja, novorođenčadi i dece, zarazne bolesti, nezarazne bolesti.

Podaci o vakcinaciji dostupni su samo za period od 2011. do 2016. godine. Procenat stanovništva koji je obuhvaćen svim vakcinama bio je najviši u 2012. godini sa 98%, dok je na-

36 Svetska zdravstvena organizacija, 2020.
Dostupno na: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy>

jniži u 2016. godini bio 94,5%. Zabrinjavajuće je to što je pokrivenost vakcinom tokom godina opadala, a osim toga, nedostaju podaci o poslednjim godinama, zbog čega nije jasno da li se ta pokrivenost povećavala ili smanjila.

Što se tiče gustine i distribucije zdravstvenih radnika, iz podataka vidimo da je od 2010. do 2018. broj lekara smanjen za oko 1.000. Dok je broj medicinskih sestara u istom periodu porastao za oko 1.000. Tako, u 2018. godini imali smo oko 1.000 manje lekara nego pre 10 godina. Razlozi napuštanja mogu biti različiti, od suočavanja sa problemima na poslu (u promocijama, pristupu obuci, itd.), socijalne nesigurnosti, do politiziranog sistema koji ne tretira sve podjednako.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 9 indikatora u cilju 4!

5.2 COR 4 – Kvalitetno obrazovanje

Ovo je cilj broj 4 Agende 2030, koji ima ukupno 10 potciljeva i 11 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj raspoloživi su podaci za samo 2 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji i za 3 približna indikatora, ali ne prema odgovarajućoj metodologiji.

Svrha ovog cilja je da se obezbedi da sve devojčice i dečaci završe besplatno osnovno i niže srednje obrazovanje. Takođe, ovaj nivo obrazovanja treba da je ravnopravan i kvalitetan, koji vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja za sve od ranog detinjstva. Ovaj cilj zahteva sledeće:

1. Briga i predškolsko obrazovanje kako bi bili spremni za osnovno obrazovanje.
2. Jednaka dostupnost tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja,
3. Značajno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine,
4. Zaposlenost,
5. Eliminirati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, autohtono stanovništvo i decu u ranjivim situacijama
6. Obezbediti da svi mladi i znatan deo odraslih (muškaraca i žena) postignu jezičku i numeričku pismenost.
7. Obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne za promovisanje održivog razvoja,
8. Izgraditi i poboljšati obrazovne ustanove koje su prilagođene deci, osobama sa invaliditetom i rodnim razlikama, te obezbediti bezbedna, nenasilna, inkluzivna i delotvorna okruženja za učenje za sve.

Primena i praćenje ovog cilja na Kosovu je veoma teško, s obzirom da za ovaj cilj nedostaju podaci za 9 indikatora prema međunarodnoj metodologiji, kao npr. sledeći podaci:

1. Indeksi pariteta,
2. Udeo dece mlađe od 5 godina koja se pravilno razvijaju u smislu zdravstvenog, obrazovnog i psiho-socijalnog blagostanja,
3. Mera u kojoj su na svim nivoima integrisani obrazovanje za (i) pripadnost globalnoj zajednici i (ii) održivi razvoj, uključujući i rodnu ravnopravnost i ljudska prava na svim nivoima: (a) nacionalnih obrazovnih politika; (b) kurikuluma; (c) obrazovanja nastavnika; i (d) procene učenika i studenata
4. Udeo škola koje imaju pristup: (a) električnoj energiji; (b) Internetu za pedagoške svrhe; (c) kompjuterima za pedagoške svrhe; (d) adaptiranoj infrastrukturi i materijalima za učenike i studente sa invaliditetom; (e) osnovnoj vodi za piće; (f) osnovnim sanitarnim prostorijama podeljenim po polovima; i (g) odnosnim mogućnostima za pranje ruku,
5. Obim zvaničnih tokova razvojne pomoći za stipendije po sektorima i vrstama učenja.

Tabela 6: COR 4 - Kvalitetno obrazovanje

Indicators	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Indikatori	96.2%
4.1.1 Udeo dece i mladih koja postižu najmanje minimalnih nivo dostignuća u (i) čitanju i (ii) matematici, po polu i stepenu obrazovanja ³⁷									
4.2.2 Stopa učešća u organizovanom učenju (godinu dana pre službenog uzrasta za upis u osnovnu školu), po polu ³⁸	24655	24945	26431	26768	25928	27508	29473	31068	32526
Oba bola (broj)	12946	13048	13886	13835	13366	14256	15329	16279	16978
Dečaci (broj)	11709	11897	12545	12933	12562	13252	15144	14789	15548
Devojčice (broj)	1962	1794	2270	1912
4.3.1 Stopa učešća mladih i odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci tokom prethodnih 12 meseci, po polu (proksi broj) ³⁹	1249	1177	1453	1276

37 Agencija za statistiku Kosova, 2011. Popis stanovništva 2011. godine. Glavni indikatori obrazovanja. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/sq/askdata/askdata_Census%20population/?rxid=-6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d

38 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika obrazovanja po relevantnim godinama. Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/arsimi>

39 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika obrazovanja po relevantnim godinama. Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/arsimi>

Dečaci	713	617	817	636
Devojčice									
4.4.1 Stopa učešća mladih i odraslih koji poseduju veštine u informacionim i komunikacionim tehnologijama, po vrstama veština							88.8%	93.2%	93.2%
Približni indikator - pristup internetu izražen u procentima						100%			100%
4.c.1 Udeo nastavnika u: (a) predškolskom; (b) osnovnom; (c) nižem srednjem; i (d) višem srednjem obrazovanju koji su prošli kroz najmanje organizovan oblik obrazovanja nastavnika (npr. pedagoško obrazovanje) pre zaposlenja ili tokom rada a koje je neophodno za rad u dotičnoj zemlji ⁴⁰									

Prema tabeli 4, na Kosovu udeo dece i mladih koja postižu najmanje minimalnih nivo dostignuća u (i) čitanju i (ii) matematici u 2011. godini bio je 96,2%. Nažalost, za ovaj glavni indikator obrazovanja postoje podaci samo za 2011. godinu, godinu u kojoj je na Kosovu sproveden poslednji popis stanovništva.

⁴⁰ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, 2017. Sistem licenciranja i razvoj nastavnika za karijeru.

Dostupno na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/08/sistemimi-i-licencimit-dhe-zhvillimit-te-mesimdhene-sve-ne-karriere.pdf>

Za indikator 4.2.2 nema podataka o stopi učešća u organizovanom učenju, osim za decu u predškolskom uzrastu od 0-6 godina. Broj organizovanog učenja porastao je za više od 8.000 dece u periodu od 10 godina, sa 24.033 dece 2010. godine na 32.526 dece 2019. godine. Broj devojčica se povećao na nešto nižu stopu u odnosu na broj dečaka. U periodu od 2010. do 2019. godine broj devojčica se povećao za oko 4.000, dok se broj dečaka povećao za oko 4.500. Dakle, na osnovu ovih podataka broj učesnika u obrazovanju organizovanom neposredno pre zvaničnog uzrasta za polazak u osnovno obrazovanje povećao se na Kosovu. To pomaže deci da budu izloženija organizovanim aktivnostima učenja i da budu spremna za osnovno obrazovanje.

Slično, kao što je gore navedeno, za indikator 4.3.1 nema podataka o stopi učešća mladih i odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci, već samo za ukupan broj po godinama. Na osnovu podataka možemo videti da je broj učesnika formalnog i neformalnog obrazovanja ili obuke generalno nizak. U 2019. godini taj broj je bio 1.912 mladih, od kojih 1.276 dečaka i 636 devojčica. Dakle, primećuje se da je broj devojčica znatno manji. Ono što centralne institucije treba da preduzmu je da ponude više vannastavnih programa kroz Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacije (MONTI), tako da veliki procenat osoba koje nisu uspele da polože formalno obrazovanje dobiju nove mogućnosti učenja i sticanja veština i znanja.

Na Kosovu je broj mladih i odraslih koji imaju pristup internetu prilično visok. Samo u 2019. godini 92,3% stanovništva bili su korisnici interneta. Nažalost, ne postoje podaci o stopi učešća mladih i odraslih koji poseduju veštine kako i zahteva ovaj indikator, tačnije po vrstama veština u informacionim i komunikacionim tehnologijama.

Nastavnici svih nivoa obrazovanja na Kosovu dužni su da pohađaju redovne pedagoške obuke koje organizuje MONTI, a za koje postoji sistem licenciranja i razvoja karijere nastavnika⁴¹

Ovo se smatra prilično pozitivnim, jer se pretpostavlja da doprinosi povećanju profesionalizma nastavnika, ali s obzirom na slabe rezultate u ovoj oblasti sistem licenciranja i razvoja karijere doveden je u pitanje.

Oblast obrazovanja na Kosovu ostaje oblast prepuna izazova. Nijedna od preporuka koje je Evropska komisija predložila u Izveštaju o napretku Kosova za 2018. godinu nije sprovedena. Prema Izveštaju o zemlji za 2019. godinu, obrazovanje na Kosovu zabeležilo je ograničen napredak i kvalitet obrazovanja mora se značajno poboljšati.⁴² Kosovo da bi podržalo obrazovne ustanove kako bi bile u skladu sa standardima EU, mora imati jasnu i merljivu, naročito primenljivu strategiju, za razvoj i upravljanje ljudskim resursima, tako da ti resursi mogu odgovoriti kako na potrebe tržišta rada tako i na globalne trendove.

41 Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacije, 2017. Sistem licenciranja i razvoj nastavnika za karijeru. Dostupno na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/08/sistemimi-i-licencimit-dhe-zhvillimit-te-mesimdhensve-ne-karriere.pdf>
42 Evropska komisija, 2019. Izveštaj o Kosovu 2019. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 11 indikatora u cilju 5!

5.3 COR 5 – Rodna ravnopravnost

Ovo je cilj broj 5 Agende 2030, koji ima ukupno 9 potciljeva i 14 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj raspoloživi su podaci za samo 2 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji i za 2 približna indikatora, koji nisu prema odgovarajućoj metodologiji.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Okončati svuda i sve oblike diskriminacije protiv žena i devojčica,
2. Eliminirati sve oblike nasilja nad ženama i devojčicama u javnoj i privatnoj sferi,
3. Eliminirati sve štetne prakse kao što su dečiji, rani i nasilni brakovi,
4. Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na nacionalno prikladan način,
5. Obezbediti da žene u potpunosti i efektivno učestvuju i imaju jednake mogućnosti za rukovođenje na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu,
6. Obezbediti univerzalnu dostupnost seksualnog i reproduktivnog zdravlja,
7. Sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima,
8. Povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih tehnologija, kako bi se promovisalo osnaživanje žena,
9. Usvojiti i osnažiti dobru politiku i izvršno zakonodavstvo za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica na svim nivoima.

Za ovaj cilj nedostaju podaci za 11 indikatora prema međunarodnoj metodologiji. To veoma otežava primenu i praćenje. Nedostaju podaci o:

1. Udeo žena i devojčica (starosti 15 godina i više) koje su bile izložene seksualnom nasilju,
 2. Udeo vremena koje se provodi u vršenju neplaćenih poslova u domaćinstvu i brizi o drugima,
 3. Udeo žena starosti 15-49 godina koje donose sopstvene informisane odluke o seksualnim odnosima, upotrebi kontracepcije i brizi za reproduktivno zdravlje,
 4. Udeo ukupnog poljoprivrednog stanovništva koje ima vlasništvo ili bezbedna prava na poljoprivrednom zemljištu,
 5. Udeo žena među vlasnicima ili nosiocima prava na zemljištu i/ili nekretninu
1. Udeo osoba koje poseduju mobilni telefon.

Tabela 7: COR 5 – Rodna ravnopravnost

Indikatori	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
5.2.1 Udeo žena i devojčica starosti 15 godina i više koje su ikada bile u partnerskim vezama izložene fizičkom, seksualnom, ili psihološkom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera tokom proteklih 12 meseci, (a) prema vrsti nasilja i (b) starosti										
Približni indikator: Broj slučajeva porodičnog nasilja (žene žrtve) ⁴³					910	845	1,065	1,010	1,228	1,593
5.3.1 Udeo žena starosti 20-24 godine koje su prvi put stupile u brak ili vanbračnu zajednicu pre 15. godine i pre 18. godine ⁴⁴		
Približni indikator: Udeo devojčica starosti 16-19 godine koje su stupile u brak	1,434	1,901	1,698	1,485	1,547	1,431	1,299	1,273	1,337	...
Približni indikator: Procenat devojčica starosti 16-19 godine koje su stupile u brak	7.8	11.0	9.9	10.1	9.5	8.8	8.1	7.4	7.9	...

43 Agencija za ravnopravnost polova, 2019. Godišnji izveštaj rada Policije Kosova 2019.

Dostupno na: <https://abgj.rks-gov.net/publikimet/106/raporte-dhe-hulumtime>

44 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika o zaključenim brakovima na Kosovu za relevantne godine.

Dostupno: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

5.5.1 Udeo mesta koje zauzimaju žene u (a) nacionalnom parlamentu i (b) lokalnim upravama ⁴⁵⁴⁶										
(a) skupština	...	33.3	33.3	33.3	33	33	33	31	31	33
(b) lokalna uprava	30	30	30	30	30	30
5.5.2 Udeo žena na rukovodećim položajima ⁴⁷	14.8	...	14.2	12.5	13.73	15.4	18.4	16.2

Broj slučajeva porodičnog nasilja (ženskih žrtava) značajno se povećao poslednjih godina. Ovaj broj je u 2019. godini bio 1.593 u odnosu na 910 u 2014. godini. Dakle, zabeležen je porast od 57% tokom ovih godina. Nasilje nad ženama i devojkama je najčešći oblik rodno zasnovanog nasilja i ovaj rast predstavlja manifestaciju rodne nejednakosti na Kosovu. Ovi podaci bi trebali privući pažnju zakonodavaca i trebalo bi preduzeti efikasnije programe. Ne postoje kompletni podaci o ovom indikatoru, kako to zahteva COR, kako bi bili uporedivi sa ostalim zemljama.

Rani brakovi devojčica uzrasta od 16 do 19 godina povećali su se poslednjih godina gde je tokom 2018. ovaj broj bio 1.337 odnosno 7,9% svih brakova. Dok je u 2017. godini taj broj bio 1.273 ili 7,4%. Najveći broj devojčica koje su se udale u ovom uzrastu je 1.901 u 2011. godini. Brak pre 18 godine predstavlja osnovno kršenje ljudskih prava. Vlada Kosova treba da učini više na osnaživanju devojčica kako bi one mogle da odluče o promeni svog bračnog statusa. Brak u ranoj dobi obično je povezan sa mnogim negativnim posledicama, kao što su npr. ne dozvoljava dalji razvoj devojčice kao rezultat rane trudnoće, socijalne izolacije, prekida školovanja, ograničavanja mogućnosti karijere i stručnog usavršavanja.

Kao što se može videti u Tabeli 7, udeo mesta koje zauzimaju žene u parlamentu i lokalnim upravama nije ni blizu nivou rodne ravnopravnosti. Muškarci zauzimaju oko 70% mesta, dok žene samo oko 30%, uprkos činjenici da je odnos polova stanovništva Kosova približan ⁴⁸. TZakon o ravnopravnosti polova ⁴⁹ mora se u potpunosti sprovesti, jer veća zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama i procesima donošenja odluka omogućava da se njihova pitanja tretiraju političkim programima usvajanjem i primenom politika i zakona. Uključivan-

45 Centralna izborna komisija, 2019. Opšti izbori 2019.

Dostupno na: <http://www.kqz-ks.org/zgjedhjet-e-pergijthshme/>

46 Skupština Kosova, 2017. Izveštaj o radu Skupštine Republike Kosovo za zakonodavstvo V.

Dostupno na: <http://www.assembly-kosova.org/shq/per-publikun/raportet-e-legjislaturave-te-kuvendit/>

47 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika tržišta rada Anketa o radnoj snazi za relevantne godine Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/tregu-i-punes>

48 Agencija za statistiku Kosova, 2017. Projekcije stanovništva Kosova 2011-2061.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/3925/parashikimi-i-popullsis%C3%AB-2017-2061.pdf>

49 Službeni list Republike Kosova, 2015. Zakon o ravnopravnosti polova.

Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>

je ženskih perspektiva i interesa, osim što je preduslov za rodnu ravnopravnost, predstavlja i praksu boljeg demokratskog upravljanja. Takođe, parlament zastupljen proporcionalno od oba pola omogućava da različita iskustva muškaraca i žena utiču na društvenu, političku i ekonomsku budućnost društva.

Kosovo ne stoji bolje čak ni u procentu žena na rukovodećim pozicijama. Prema ARS-u na zakonodavnim pozicijama, pozicijama zvaničnika i viših menadžera u 2019. samo 16,2% su žene ili 2,2% manje nego u 2018. godini.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 10 indikatora u cilju 10!

5.4 COR 10 – Smanjenje nejednakosti

Ovo je cilj broj 10 Agende 2030, koji ima ukupno 10 potciljeva i 21 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ukupno 11 indikatora raspoloživi su podaci za samo 1 indikator prema odgovarajućoj metodologiji i za 2 približna indikatora, koji nisu prema odgovarajućoj metodologiji.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Progresivno postići i održati rast dohotka donjih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka
2. Osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih,
3. Osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakost ishoda,
4. Usvojiti politike, posebno fiskalnu politiku i politike u oblasti plata i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost.
5. Poboljšati regulisanje i praćenje globalnih finansijskih tržišta i institucija te pojačati primenu tih propisa,
6. Olakšati uređenu, bezbednu, regularnu i odgovornu migraciju i mobilnost ljudi
7. Primenjivati princip specijalnog i diferencijalnog tretmana za zemlje u razvoju, posebno za najmanje razvijene zemlje, u skladu sa sporazumima Svetske trgovinske organizacije.
8. Podsticati zvaničnu razvojnu pomoć i finansijske tokove, uključujući direktne strane investicije, i sniziti na manje od 3 odsto troškove transakcija za doznake migranata,
9. Eliminirati tokove doznaka sa troškovima višim od 5 odsto.

Za 10 indikatora ovog cilja nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom, pa se smatra da je primena i praćenje veoma nisko. Posebno nedostaju veoma važni podaci, poput: stope rasta rashoda domaćinstava ili dohotka po glavi stanovnika među najnižih 40 procenata stanovništva, udeo stanovništva koje je izjavilo da se lično osećalo diskriminisanim ili zlostavljanim, udeo rada u BDP, uključujući plate i ostala lična primanja, kao i socijalne transfere u privatnom i javnom sektoru, ukupni finansijski tokovi za razvoj, po primaocima i po državama donatorima kao i po vrsti tokova.

Tabela 8: COR 10 – Smanjenje nejednakosti

Indikatori	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
10.1.1 Stope rasta rashoda domaćinstava ili dohotka po glavi stanovnika među najnižih 40 procenata stanovništva i u ukupnom stanovništvu ⁵⁰										
Približni pokazatelj: (i) BDP po glavi stanovnika	2,480	2,672	2,799	2,935	3,084	3,277	3,386	3,566	3,746	
Približni indikator: (ii) Realna stopa rasta BDP-a	3.3	4.4	2.8	3.4	1.2	4.1	4.1	4.2	3.8	4.2
10.4.1 Udeo rada u BDP, uključujući plate i ostala lična primanja, kao i socijalne transfere ⁵²				44	51	50	54	53	54	56
10.5.1 Indikatori finansijske primerenosti ⁵³										
Adekvatnost kapitala										
(i) Regulatorni kapital aktive ponderisane rizikom							18.7	18.1	17.4	16.8
(ii) Kapital Prvog reda aktive ponderisane rizikom							16.4	16.2	15.7	14.9
(iii) Neto nekvalitetnih kredita prema kapitalu							2.7	1.8	1.4	1.4
Kvalitet aktive										
(ii) Nekvalitetni kredite na ukupne kredite							5.3	3.9	2.8	2.5
Sektorska raspodela kredita na ukupne zajmове										

50 Bruto domaći proizvod 2008-2018

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5074/bruto-produkti-vendor-2008-2018.pdf>

51 Bruto domaći proizvod K1, K2, K3, K4 2019.

Dostupno : <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-kombetare-bpv>

52 Računi vlade za relevantne godine

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-qeveritare>

53 Izveštaj o finansijskoj stabilnosti 2019. Broj 15.

Dostupno na: https://bqk-kos.org/repository/docs/2018/BQK_FSR_15..pdf

(i) Ostale finansijske korporacije							0.5	0.3	0.3	0.2
(ii) Javne nefinansijske korporacije							0.1	0.0	0.0	0.0
(iii) Ostale nefinansijske korporacije							64.4	63.8	63.7	63.7
(v) Domaćinstva							35.0	35.8	36.1	36.0
(v) Neprofitne organizacije u službi domaćinstava							0.02	0.01	0.01	0.01
(vi) Nerezidenti							0.0	0.0	0.0	0.0
Profitabilnost										
(i) Prinos na aktivu							2.6	2.6	2.5	2.2
(ii) Prinos na kapital							20.8	21.9	19.0	17.7
(iii) Kamatna marža na bruto prihod							74.4	64.1	79.5	81.0
(iv) Nekamatni troškovi na bruto prihod							47.1	44.4	49.4	47.8
Likvidnost										
(i) Likvidna (osnovna) aktiva prema ukupnoj aktivi							26.6	23.2	21.1	22.3
(ii) Likvidna aktiva (široka baza) prema ukupnoj aktivi							31.9	27.5	24.8	26.1
(iii) Likvidna (osnovna) aktiva prema kratkoročnim obavezama							34.4	30.3	28.2	30.0
(iv) Likvidna imovina (široka osnova) prema kratkoročnim obavezama							41.3	35.9	33.2	35.1
Osetljivost na tržišni rizik										

Neto strane pozicije otvorene za kapital							1.7	2.2	1.7	1.5
--	--	--	--	--	--	--	-----	-----	-----	-----

Kao što zahteva indikator 10.1.1 na Kosovu nema podataka o stopi rasta rashoda domaćinstava ili dohotka po glavi stanovnika među najnižih 40 procenata stanovništva i u ukupnom stanovništvu, ali ima približni indikator za bruto domaći proizvod (BDP) po glavi stanovnika i ekonomskog rasta tokom godina. Prema Tabeli 8, godišnji BDP po glavi stanovnika porastao je sa 2.480 evra u 2010. godini na 3.746 evra u 2018. godini. Iako je u roku od 8 godina došlo do povećanja od 66%, međutim to nije dovoljno, jer da bi se Kosovo smatralo razvijenom zemljom, nivo BDP po glavi stanovnika mora se značajno povećati, zatim se i izvoz i diversifikacija mora povećati, i integracija u globalni finansijski sistem se mora se postići⁵⁴. Ekonomski rast je varirao od 2010. do 2019. godine. U 2010. godini prosečan rast bio je oko 3,5%, dok je u 2019. godini bio 4,2%. Što se tiče stope privrednog (ekonomskog) rasta u 2010. godini ona je iznosila 3,3%, dok je najniža bila u 2014. godini sa 1,2%. Uprkos činjenici da je prosečni ekonomski rast od 3,5%, to još uvek nije dovoljno za pravi nivo ekonomskog napretka u zemlji, s obzirom da je Kosovo zemlja u razvoju i potreban joj je visok stabilan rast.

Za indikator 10.4.1 nema podataka u skladu sa međunarodnom metodologijom, već postoje samo približni indikatori. Na osnovu podataka prikazanih u Tabeli 8, rashodi za plate e i socijalne doprinose povećavali su se tokom godina, ali ovi podaci su samo za javni sektor. U 2014. godini rashodi su činili 44% budžeta, dok se u 2019. godini taj broj povećao na 56% budžeta, što znači da je iste godine 44% budžeta bilo namenjeno drugim oblastima, kao što su obrazovanje, zdravstvo i kapitalne investicije.

Na Kosovu, podaci o indikatorima finansijske primerenosti (FSI) su objavljeni od 2016. godine prema međunarodnim standardima. FSI pružaju informacije o finansijskom zdravlju i otpornosti finansijskih institucija u zemlji, poput korporativnog sektora i domaćinstava.

U pogledu adekvatnosti kapitala, (i) regulatorni kapital aktive ponderisane rizikom smanjen je sa 18,7% u 2016. na 16,8% u 2019. godini. Takođe, (ii) kapital prvog reda aktive ponderisane rizikom smanjen je tokom godina, gde u 2019. godini iznosi 14,9%. U 2019. i (iii) neto nekvalitetni krediti prema kapitalu značajno su smanjeni na samo 1,4%, slično i (ii) neto nekvalitetni krediti prema ukupnim kreditima su niži za samo 2,5% u 2019. godini u poređenju sa 5,3% u 2016. godini. Ovo odražava veoma dobru situaciju u pogledu kvaliteta kreditnog portfelja.

Kada je reč o sektorskoj raspodeli kredita na njihov ukupan iznos, (iii) korporacije (nefinansijske) čine glavni deo učesnika kredita sa 63,7% samo tokom 2019. godine. Prema pregledu podataka, ovaj procenat je sličan tokom godina. Što se tiče (iv) domaćinstava, oni su u 2019. godini imali 36% kredita, što je nešto više nego u 2016. godini kada su činili 35%.

Pored gore navedena dva indikatora, profitabilnost, koja uključuje (i) prinose na aktivu, koji

⁵⁴ Ujedinjenje nacija, 2020. Perspektive svetske ekonomske situacije.
Dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wesp2020_en.pdf

su se blago smanjili sa 2,6% u 2016. na 2,2% u 2019. godini. Slično tome, (ii) prinosi na kapital takođe su smanjeni sa 20,8% u 2016. na 17,7% u 2019. godini. Naprotiv, (iii) kamatna marža na bruto prihod je zabeležila rast, posebno u 2019. godini gde je ta marža bila 81% (što je oko 7% više u odnosu na 2016. godinu). Dok su (iv) nekamatni troškovi na bruto prihode bili u proseku oko 47% od 2016. do 2019. godine.

U pogledu likvidnosti, (i) likvidna aktiva (osnovna) na ukupnu aktivu u 2019. godini iznosila je 22,3%. Ovo je zabeležilo rast u odnosu na prethodnu godinu, ali i pad u odnosu na 2016. i 2017. godinu. Slično tome, (ii) Likvidna imovina (široka baza) prema ukupnoj aktivu zabeležila je rast u 2019. godinu u odnosu na prethodnu godinu, ali i pad u odnosu na 2017. i 2016. godinu. Dok je, (iii) Likvidna (osnovna) imovina prema kratkoročnim obavezama bila 30% u 2019. godine, i (iv) Likvidna imovina (široka osnova) prema kratkoročnim obavezama bila 25,1% u 2019. godini.

Prema podacima za sve indikatore finansijske primerenosti u Tabeli 8, može se reći da je bankarski sektor Kosova i dalje stabilan. Dakle, postoji kvalitetan kreditni portfelj, koji pokazuje dobro upravljanje kreditnim rizikom banke i dokazuje povoljno ekonomsko okruženje za funkcionisanje banaka na Kosovu.

COR u oblasti razvoja infrastrukture i inovacija

6 CLEAN WATER
AND SANITATION

7 AFFORDABLE AND
CLEAN ENERGY

9 INDUSTRY, INNOVATION
AND INFRASTRUCTURE

11 SUSTAINABLE CITIES
AND COMMUNITIES

6

6. COR u oblasti razvoja infrastrukture i inovacija

Razvoj infrastrukture i inovacije su ključni za razvoj i sprovođenje Agende 2030. Infrastruktura ne uključuje samo transport, već i transportne sisteme do opreme za proizvodnju električne energije i vodovodne mreže i kanalizacije. Infrastruktura i inovacije su usluge koje omogućavaju društvu da funkcioniše, a ekonomiji da napreduje i jača. Generalno, razvoj infrastrukture ima pozitivan uticaj na ekonomiju i društvo, što je rezultat ulaganja u infrastrukturu i stvaranja novih radnih mesta koja mogu biti stvorena inovacijama, izgradnjom ili održavanjem infrastrukturnih projekata. Nadalje, koristi za društvo kroz razvoj infrastrukture uključuju pružanje javnog prevoza koji olakšava ruralnim stanovnicima da učestvuju u radnoj snazi. Dok se ulaže u čiste vodovodne i kanalizacione sisteme smanjuje se smrtnost majki. Infrastruktura takođe poboljšava rodnu ravnopravnost pružajući pristup radnoj snazi od strane oba pola. Takođe, energetska sistem i čist sistem podržava sve ostale sektore kao što su biznisi, medicina, obrazovanje pa do poljoprivrede, infrastrukture, savremene tehnologije.

Što se tiče vodnog sektora, Kosovo ima Nacionalnu strategiju za vode 2017-2036, uključujući akcioni plan. Glavni izazov ove strategije ostaje njeno sprovođenje i praćenje, kao i objavljivanje statistika o njenoj primeni. Uzimajući u obzir prioritete Kosova u procesu evropskih integracija, strategiju je potrebno dalje uskladiti sa zakonodavstvom EU-a o vodama.

Implementacija indikatora COR-a u oblasti energetike ima spor trend prema prelasku na pristupačan i održiv energetska sistem, ulaganjem u obnovljive izvore energije i usvajanjem čistih energetska tehnologija i infrastrukture. Kao što Agenda 2030. nalaže, da ne bi došlo do zastoja, ulaganja u infrastrukturu, održivi industrijski razvoj i inovacije veoma su važne.

Razvojem infrastrukture i inovacije adresiraju se 4 cilja Agende 2030, kao što su:

- Cilj 6: Obezbediti dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitacijama za sve,
- Cilj 7: Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve,
- Cilj 9: Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije,
- Cilj 11: Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, otpornim i održivim.

Slede statistički podaci dostupni za indikatore koji spadaju pod svaka od ova 4 cilja koji se bave razvojem infrastrukture i inovacije na Kosovu.

Tabela 9: Dostupnost globalnih indikatora na Kosovu u oblasti infrastrukture i inovacija

Pitanja infrastrukture i inovacije	Broj potciljeva	Broj indikatora	Raspoloživi indikatori po principima Ujedinjenih nacija	Približni indikator	Neraspoloživi indikatori
COR 6 - ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI	8	11	2	0	9
COR 7 - DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA	5	6	1	2	3
COR 9 - INDUSTRIJA, INOVIACIJE I INFRASTRUKTURA	8	12	3	0	9
COR 11 - ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE	10	11	0	4	7
Ukupno	31	40	6	6	28

Cilj 6 ima ukupno 8 potciljeva i 11 indikatora, dok su samo 2 indikatora raspoloživi prema odgovarajućoj metodologiji. Cilj 7 ima ukupno 5 potciljeva i 6 indikatora, od kojih podaci su raspoloživi za samo 1 indikator, dok za 2 indikatora podaci su obezbeđeni od Svetske banke. Cilj 9 ima ukupno 8 potciljeva i 12 indikatora, dok postoje raspoloživi podaci za samo 3 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji. Cilj 11 ima ukupno 10 potciljeva i 11 indikatora, nema kompletnih podataka za nijedan od indikatora, dok ima podataka za 4 indikatora delimično u skladu sa odgovarajućom metodologijom.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 9 indikatora u cilju 6!

6.1 COR 6 - Čista voda i sanitarni uslovi

Ovo je cilj broj 6 Agende 2030, koji ima ukupno 8 potciljeva i 11 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za ovaj cilj raspoloživi su podaci za samo 2 od ukupno 11 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i priuštivoj pijaćoj vodi za sve.
2. Postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve,
3. Unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meri svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo nepročišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu na globalnom nivou,
4. Bitno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i obezbediti održivu eksploataciju vode i snabdevanje slatkom vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode i u znatnoj meri smanjio broj ljudi koji se suočavaju sa nestašicom vode,
5. Sprovesti integrisano upravljanje vodnim resursima,
6. Zaštiti i obnovljati ekosisteme vezane za vodu, uključujući planine, šume, močvare, reke, akvifere i jezera,
7. Proširiti međunarodnu saradnju sa zemljama u razvoju i podršku,
8. Podržati i pojačati učešće lokalnih zajednica u unapređivanju upravljanja vodom i sanitacijama.

Na Kosovu nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za 9 indikatora ovog cilja, stoga se njegova primena i praćenje smatra veoma teškim. Nedostaju veoma važni podaci o procentu stanovništva koji koristi bezbedno sanitarne usluge, uključujući pranje ruku sapunom i vodom i broju mesta koja se snabdevaju kvalitetnom vodom. Takođe, nedostaju podaci o promeni efikasnosti korišćenja vode tokom vremena, a nema podataka o nivou vodenog stresa (water stress test). Nema podataka o primeni integralnog upravljanja vodnim resursima, promeni obima ekosistema povezanih sa vodom tokom vremena, i udelu jedinica lokalnih samouprava koje imaju definisane i operativne politike i procedure učešća u lokalnoj zajednici za upravljanje vodom i sanitacijama.

Tabela 10: COR 6 - Čista voda i sanitarni uslovi

Indikatori	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
6.1.1 Udeo stanovništva koje koristi pijaću vodu iz sistema kojima se bezbedno upravlja ⁵⁵	...	63.96	71.65	74.86	78.94	87.52	89.59	87.17	86.31	...
6.3.1 Udeo otpadnih voda koje se bezbedno prečišćavaju ⁵⁶	1.9	0.9	1.4	1.2	1.6	1.7	...

Prema raspoloživim podacima, udeo stanovništva koje koristi pijaću vodu iz sistema kojima se bezbedno upravlja značajno se povećao sa 63,96% u 2011. godini na 86,31% u 2018. godini, ali kao što se vidi iz tabele 10. ovaj udeo se smanjio u 2018. godini u poređenju sa prethodne 3 godine. Korišćenje pijaće vode iz sistema kojima se bezbedno upravlja je bilo na višem nivou u 2016. godini sa 89,59%. To pokazuje da na Kosovu imamo oko 15% stanovništva koje nema pristup čistoj vodi.

Udeo otpadnih voda koje se bezbedno prečišćavaju je veoma nizak na Kosovu. Prema zvaničnim podacima samo 1,7% otpadnih voda se pročišćavaju, dok se u svim razvijenim zemljama pročišćavanje vrši za više od 90% otpadnih voda.

⁵⁵ Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika Voda na Kosovu
Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5366/statistiakt-e-ujit-20182019.pdf>

⁵⁶ Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika Voda na Kosovu.
Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5366/statistiakt-e-ujit-20182019.pdf>

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 5 indikatora u cilju 7.

6.2 COR 7 – Dostupna i obnovljiva energija

This is Goal 7 in the 2030 Agenda, and it has a total of 5 targets and 6 indicators. Based on of-fiOvo je cilj broj 7 Agende 2030, koji ima ukupno 5 potciljeva i 6 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, ima raspoloživih podataka za samo 1 indikator, dok za 2 indikato-ra podaci su obezbeđeni od Svetske banke.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Obezbediti univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetskekim uslugama.
2. Značajno povećati udeo obnovljive energije u globalnom energetskekom miksu i ud-vostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti
3. Unaprediti međunarodnu saradnju kako bi se olakšao pristup istraživanju i tehnologiji čiste energije, uključujući obnovljivu energiju, energetske efikasnost i naprednu i čistiju teh-nologiju fosilnih goriva,
4. Promovisati investiranje u energetske infrastrukturu i tehnologiju čiste energije, kao i proširiti infrastrukturu i unaprediti tehnologiju za snabdevanje modernom i održivom energi-jom.

Na Kosovu nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za 5 indikatora ovog cilja, stoga se njegova primena i praćenje smatra veoma teškim. Nedostaju veoma važni podaci za udeo stanovništva koje ima pristup električnoj energiji i udeo stanovništva koje se prvenst-veno oslanja na čista goriva i tehnologije, gde su podaci za ta dva indikatora u tabeli 8 dobijeni od Svetske banke. Nedostaju podaci o udelu obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije, o ulaganjima u energetske efikasnost kao udeo u BDP i iznos stranih direktnih inves-ticija i finansijskih transfera za infrastrukturu i tehnologiju za usluge održivog razvoja. Štaviše, nedostaju podaci o dotoku međunarodnih finansijskih sredstava kao podrška istraživanjima čiste energije i razvoju i proizvodnji energije iz obnovljivih izvora, uključujući hibridne sisteme.

Tabela 11: COR 7 – Dostupna i obnovljiva energija

Indikatori	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
7.1.1 Udeo stanovništva koje ima pristup električnoj energiji ⁵⁷	99	100	100	100	100	100	100	100	100	100
7.1.2 Udeo stanovništva koje se prvenstveno oslanja na čista goriva ⁵⁸	97	98.2	98.4	97.8	97.2	97.7
7.3.1 Energetski intenzitet meren kroz primarnu energiju i BDP ⁵⁹	...	0.175	0.151	0.142	0.141	0.131	0.139

Na osnovu podataka iz Tabele 11, svi građani Kosova imaju pristup električnoj energiji. Dok je udeo stanovništva koje se prvenstveno oslanja na čista goriva i tehnologije, koja uključuju naftu, gas i ugalj za proizvodnju električne energije za 2015. godinu bio 97,7%.

Primarni energetski intenzitet za 2016. godinu bio je 0,139. Energetski intenzitet je indikator koji pokazuje koliko se energije koristi za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog outputa. Dakle, to je indikator efikasnosti sa kojim ekonomija je u stanju da koristi energiju za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog outputa. Niži odnos ukazuje na to da se za proizvodnju jedne jedinice proizvodnje koristi manje energije.

Kosovo se i dalje gotovo isključivo oslanja na lignit kao glavni izvor energije i na dve zastarele elektrane, gde ove elektrane proizvode energiju od uglja i tako doprinose visokom nivou zagađenja. To je u direktnoj suprotnosti sa zahtevima ciljeva održivog razvoja za smanjenje zagađenja.

⁵⁷ Svetska banka, 2018. Pristup električnoj energiji 2010 - 2018.

Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=XK&view=chart>

⁵⁸ Svetska banka, 2018. Proizvodnja električne energije 2010 - 2015.

Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.FOSL.ZS?locations=XK&view=chart>

⁵⁹ Agencija za statistiku Kosova, 2019. Energetska Efikasnost na Kosovu, 2011-2016 Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/3924/efi%C3%A7ienca-e-energije%C3%AB-n%C3%AB-kosov%C3%AB-2011-2016.pdf>

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 9 indikatora u cilju 9.

6.3 COR 9 – Industrija, inovacija i infrastruktura

Ovo je cilj broj 9 Agende 2030, koji ima ukupno 8 potciljeva i 12 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, za 9 cilj raspoloživi su podaci za samo 3 od ukupno 12 indikatora ovog cilja prema odgovarajućoj metodologiji.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i otpornu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje,
2. Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju,
3. Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju,
4. Unaprediti infrastrukturu i prilagoditi industrije i većim usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa,
5. Unaprediti naučna istraživanja, poboljšati tehnološke mogućnosti industrijskih sektora i podsticanje inovacija,
6. Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacija, uključujući osiguranje pogodnog okruženja u pogledu politika za, industrijsku diversifikaciju i dodatnu vrednost roba,
7. Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama,

Na Kosovu nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za 9 indikatora ovog cilja, stoga se njegova primena i praćenje smatra veoma teškim. Nedostaju veoma važni podaci za udeo ruralnog stanovništva koje živi u krugu od 2 km od puta koji je funkcionalan tokom jedne sezone, dodatnu vrednost ostvarena u proizvođačkom sektoru kao udeo u BDP i po glavi stanovnika. Nedostaju podaci i za udeo malih industrija u ukupnoj dodatoj vrednosti u industriji, udeo malih industrija koje imaju kredit ili kreditnu liniju, emisiju CO2 po jedinici stvorene dodate vrednosti, rashode za istraživanje i razvoj kao udeo u BDP i broju istraživača (izražen ekvivalentom punog radnog vremena) na milion stanovnika. Kosovo je dobilo i još uvek dobija međunarodnu podršku za razvoj i infrastrukturu, ali nema podataka o tačnom iznosu tokom godina.

Tabela 12: COR 9 – Industrija, inovacija i infrastruktura

Indikatori	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
9.1.2 Obim putničkog i teretnog transporta, po vrsti transporta (1,000) ⁶⁰										
(i) Putnici prema načinu prevoza (prema broju od 1,000)										
Vazdušni saobraćaj		1422	1527	1629	1405	1549	1744	1885	2162	2370
Železnički saobraćaj		357	366	369	339	269	279	156	120	121
(ii) Obim teretnog transporta, u hiljadama tona (1,000 tona)										
Železnički saobraćaj		1,001	826	904	848	736	249	430	479	550
9.2.2 Zaposlenost u prerađivačkoj industriji kao udeo u ukupnoj zaposlenosti ⁶¹			14.3		13.8	14.6	13.2	13.2	10.3	11.9
9.c.1 Udeo stanovništva obuhvaćenog mobilnom mrežom, prema tehnologijama (GSM) ⁶²	99	99	99	99	99	100	100	100	100	

Na osnovu podataka iz tabele 12, u 2019. godini je vazdušnim prevozom putovalo oko 2,4 miliona putnika, dok je u 2011. godini broj putnika bio oko 1,4 miliona. Dakle, postoji značajan porast putnika koji su koristili vazdušni prevoz, što indirektno ukazuje na porast standarda i protoka koji su doprineli ekonomiji. S druge strane, 2019. godine oko 120 hiljada putnika je putovalo železničkim saobraćajem. Međutim, broj putnika železničkim saobraćajem se smanjuje tokom godina. Samo u 2011. godini železnički saobraćaj koristilo je više od 350 hiljada putnika.

Kada je reč o količini robe prevezene železničkim saobraćajem, u 2019. godini je prevezena roba u vrednosti od 550 hiljada tona. Ovo predstavlja rast u odnosu na 2018., 2017. i 2016. godinu, međutim u suprotnom, predstavlja samo polovinu prevezene robe u 2011. godini. Postoji veliki nedostatak podataka o prevozu robe vazdušnim saobraćajem.

Na Kosovu je procenat zaposlenosti u prerađivačkoj industriji prilično nizak. Na osnovu podataka prikazanih u gornjoj tabeli, u 2019. godini u prerađivačkoj industriji zaposleno je samo 11,9% ukupne zaposlenosti, dok je u 2018. godini zaposlenost u prerađivačkoj industriji bila čak i niža

60 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika transporta.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5282/transporti-tm4-2019-shqip.pdf>

61 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Anketa o radnoj snazi za relevantne godine.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/tregu-i-punes>

62 Regulatorni Autoritet za elektronske i poštanske komunikacije, 2017. Godišnji izveštaj od 2010. do 2018. godine.

Dostupno na: <http://www.arkep-rks.org/?cid=1,32>

sa 10,3%. Najveća zaposlenost u ovoj industriji ostvarena je u 2015. godini.

Udeo stanovništva obuhvaćenog mobilnom mrežom može se smatrati minimalnim indikatorom pristupa IKT-u, jer ljudima pruža mogućnost da se pretplate i koriste telefonske usluge za komunikaciju. Tokom poslednje decenije, mobilne mreže su se brzo proširile i pomogle su u prevazilaženju osnovnih infrastrukturnih barijera koje su postojale kada smo imali samo fiksne telefonske mreže (često ograničene na urbana područja). Udeo stanovništva obuhvaćenog mobilnom mrežom, prema tehnologijama (GSM) je u potpunosti pokriven, sa 100% za celokupno stanovništvo od 2015. godine, iako je projektovani nivo za ovo pokriće u periodu 2010-2024. bio 99%

Sveobuhvatna i održiva industrijalizacija, zajedno sa inovacijama i infrastrukturom, dinamične su ekonomske snage koje povećavaju zaposlenost i prihode. Sve tri igraju ključnu ulogu u uvođenju i promovisanju novih tehnologija, olakšavajući međunarodne trgovine i omogućavajući efikasnu upotrebu resursa. Kosovo treba da uspostavi standarde i propise koji osiguravaju da se projektima i inicijativama preduzeća dosledno upravlja.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 11 indikatora u cilju 11.

6.4 COR 11 – Održivi gradovi i zajednice

Ovo je cilj broj 11 Agende 2030, koji ima ukupno 10 potciljeva i 11 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, nema kompletnih podataka za nijedan indikator, dok postoje podaci za 4 indikatora, delimično u skladu sa odgovarajućom metodologijom od ukupno 11 indikatora za ovaj cilj. Podaci o indikatoru ovog cilja raspoloživi su samo za period 2015 – 2018.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbednom i pristupačnom stanovanju i osnovnim javnim uslugama,
2. Obezbediti pristup sigurnim, pristupačnim, dostupnim i održivim transportnim sistemima za sve, poboljšanjem bezbednosti na putevima, pre svega proširenjem usluga javnog prevoza,
3. Unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima,
4. Pojačati napore da se zaštiti i obezbedi svetska kulturna i prirodna baština,
5. Značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i broj ugroženih ljudi i značajno smanjiti direktne ekonomske gubitke u odnosu na bruto domaći proizvod,
6. Smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, uključujući posebnu pažnju o kvalitetu vazduha i upravljanju otpadom na opštinskom i drugim nivoima.

Svrha ovog cilja je takođe omogućiti univerzalni pristup bezbednim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, kao i podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja. Takođe, svrha ovog cilja je značajno povećati broj gradova i ljudskih naselja koji usvajaju i primenjuju integrisane politike i planove usmerene ka inkluziji efikasnosti resursa.

Na Kosovu nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za svih 11 indikatora ovog cilja, stoga se njegova primena i praćenje smatra veoma teškim. Nedostaju veoma važni podaci za udeo gradskog stanovništva koje živi u kartonskim naseljima, neformalnim naseljima, ili neadekvatnim stambenim uslovima, udeo stanovništva koje ima odgovarajući pristup javnom saobraćaju, po polu, starosti i invaliditetu, i koeficijent stope korišćenja zemljišta u odnosu na stopu rasta stanovništva. Nema podataka za ukupne rashode (javne i privatne) po glavi stanovnika za očuvanje, zaštitu i konzervaciju celokupne kulturne i prirodne baštine, i prosečan udeo otvorenih javnih površina u izgrađenim površinama gradova. Nedostaju podaci za udeo osoba koje su žrtve fizičkog ili seksualnog uznemiravanja, i za udeo finansijske podrške najnerazvijenijim zemljama koji se raspoređuje za izgradnju i rekonstrukciju održivih, otpornih i resursno-efikasnih objekata.

Table 13: SDG 11– Sustainable cities and communities

Indikatori	2015	2016	2017	2018	2019
11.3.2 Udeo gradova koji imaju direktne strukture za učešće civilnog društva u urbanizmu i upravljanju koje funkcionišu redovno i na demokratski način ⁶³
11.6.1 Udeo komunalnog čvrstog otpada koji se redovno prikuplja i koji se na odgovarajući način odlaže u ukupnoj količini generisanog komunalnog čvrstog otpada, po gradovima ⁶⁴
(i) Stopa recikliranja otpada (ton)			1,242	3,193	
11.6.2 Prosečne srednje vrednosti suspendovanih čestica (npr. PM2.5 i PM10) u gradovima (ponderisan broj stanovnika) ⁶⁵
Prosečne srednje vrednosti čestica (PM10)	51	41	40	36.1	
(i) Priština sa okolinom (Hidrometeorološki Institut Kosova, Rilindje, Paljaj, Obilić, Kruševac)
11.a.1 Udeo stanovništva koje živi u gradovima koji sprovode urbanističke i razvojne planove u koje su integrisane projekcije broja stanovnika i potrebnih resursa, po veličini gradova.
11.b.1 Broj zemalja koje usvajaju i primenjuju nacionalne strategije smanjenja rizika od katastrofa u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030. godine ⁶⁶					

Nema statističkim podataka za indikator 11.3.2, ali ima kvantitativnih podataka na Kosovu o planovima i strategijama svih gradova zasnovanim na participativni i konsultativni pristup svih zainteresovanih strana, uključujući i COR. Nakon stupanja na snagu Vladine Uredbe Br. 05/2016 o minimalnim standardima za proces javne rasprave dana 1. januara 2017. godine, Vlada Kosova pokrenula je onlajn platformu za javne konsultacije (rasprave), koja služi kao glavno sredstvo za sprovođenje odobrenih minimalnih standarda u procesu kreiranja politike. Ova platforma se takođe odnosi i na indikator 11.a.1 za koji nedostaju podaci.

Za indikator 11.6.1 podaci nisu podeljeni po gradovima a ni po procentima, već postoje samo podaci o količini recikliranog otpada. U 2018. godini na Kosovu je reciklirano 3.193 tone otpada, gde primećujemo više nego udvostručeno recikliranje u odnosu na 2017. godinu.

⁶³ Vlada Republike Kosova, 2020. Platforma za javne konsultacije.

Dostupno na: <https://konsultimet.rks-gov.net/>

⁶⁴ Agencija za statistiku Kosova, 2018. Anкета obrađenog otpada 2018.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5138/anketa-e-mbeturinave-t%C3%AB-trajtuar-amt-2018.pdf>

⁶⁵ Agencija za statistiku Kosova, 2018. Neke činjenice o životnoj sredini 2018.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/4650/disa-fakte-mbi-mjedisin-2018.pdf>

⁶⁶ Ministarstvo unutrašnjih poslova, 2016. Strategija za smanjenje rizika od katastrofa i akcioni plan 2016 - 2020.

Dostupno na: https://mpb.rks-gov.net/Documents/SZRrF%20%20shqip_1.pdf

Slično i za indikator 11.6.2, nema kompletnih podataka, dok postoje podaci samo za prosečne godišnje nivoe čestica (PM10) za Prištinu sa okolinom (Hidrometeorološki Institut Kosova, Rilindje, Paljaj, Obilić, Kruševac). Prema ovim podacima, nivo PM10 se tokom godina smanjio sa 51 koliko je bio 2015. godini na 36,1 u 2018. godini. Da bismo imali jasniju sliku za Kosovo, potrebno je imati više raspoloživih podataka jer ove čestice su u stanju da prođu duboko u respiratorni trakt, i prema tome predstavljaju rizik po javno zdravlje povećanjem smrtnosti od respiratornih infekcija i drugih bolesti, kao što su kardio-vaskularna oboljenja, karcinom pluća itd.

COR u oblasti životne sredine

13 CLIMATE ACTION

14 LIFE BELOW WATER

15 LIFE ON LAND

7

7. COR u oblasti životne sredine

Održivost životne sredine je od suštinskog značaja za razvoj i sprovođenje Agende 2030. To ne uključuje samo akcije za klimu, već i očuvanje i održivo korišćenje okeanskih i morskih resursa, kao i zaštitu, obnovu i promovisanje održivog korišćenja kopnenih ekosistema. Nažalost, svetski nivo gasa i dalje raste, uzrokujući da se klimatske promene dešavaju po mnogo većim stopama od onih predviđenih. Ovi efekti ne poznaju granice, pa su vidljivi na Kosovu. Šume pokrivaju oko 1/3 površine naše planete i od suštinskog su značaja za život na Zemlji, jer doprinose vazduhu koji uzdišemo, vodi koju pijemo, pa čak i hrani koju jedemo, pa je vrlo važno da se održivo tretiraju.

Mnoge zemlje, posebno razvijene zemlje, daju prioritet životnoj sredini i sprovode konkretne mere zaštite, imajući u vidu rizik i posledice po životnu sredinu na Zemlji. Nažalost, na Kosovu se ovoj oblasti još uvek ne daje prioritet u političkim programima kao i ne pridaje dovoljno pažnje.

Teoretski, na Kosovu postoji skoro konsolidovani pravni okvir koji reguliše zaštitu životne sredine. Kosovo poseduje Kosovsku strategiju za zaštitu životne sredine KSZŽS (2013–2022) i Strategiju za klimatske promene 2014-2024, izmenja i dopunjena Strategijom za klimatske promene 2019-2028 i Akcioni plan za klimatske promene 2019-2021. Ciljevi Kosovske strategije za zaštitu životne sredine su da Kosovo treba razviti kapacitet za ispunjavanje budućih obaveza prema Konvenciji UNFCCC, kao i da uspori rast emisija gasova staklene bašte kroz povećanje energetske efikasnosti u svim sektorima, razvoj obnovljivih izvora energije, i održivo korišćenje prirodnih resursa. Na Kosovu postoji pravni i strateški okvir koji reguliše zaštitu životne sredine, ali nije dovoljno pažnje posvećeno integraciji indikatora ciljeva održivog razvoja u ove dokumente. Nedostaju relevantni podaci koji se odnose na životnu sredinu. Zbog nedostatka tačnih statističkih podataka nemoguće je doneti ispravne odluke i efikasno rešavati izazove zaštite životne sredine, kako to nalažu ciljevi održivog razvoja.

Specifični prioriteti Strategije za klimatske promene su:

1. Razvoj kapaciteta za ispunjavanje budućih obaveza prema Konvenciji UNFCCC i kao član EU.
2. Usporiti rast emisija gasova staklene bašte, razvoj novih mehanizma i poboljšanje aktuelnih mehanizma za smanjenje rizika od katastrofa, pogotovo za bitne ekonomske sektore koji su posebno osetljivi na klimatske promene,
3. Proširenje kapaciteta prilagođavanja prirodnih ekosistema i izgradnja kapaciteta partnera, aktera i grupa centralnog i lokalnog interesa za integraciju pitanja klimatskih promena i prilagođavanja procesu razvoja. Ovi ciljevi ciljaju neke od indikatora COR-a, ali nažalost nema podataka ili izveštaja koji bi pokazali u kojoj su meri ciljevi sprovedeni i nema relevantnih statističkih podataka.

Na Kosovu su rešavanje problema zaštite životne sredine i klimatskih promena takođe zahtevi Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP).⁶⁷ Član 115 SSP zahteva da se ojača saradnja u oblasti životne sredine za zaustavljanje dalje degradacije i poboljšanja postojećeg stanja u

⁶⁷ Ministarstvo evropskih integracija, 2016. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Dostupno na: https://www.mei-ks.net/repository/docs/msa_shq.pdf

oblasti životne sredine u cilju ostvarivanja održivog razvoja na Kosovu. Dok, član 116 zahteva da se ojača saradnja i razviju politike klimatskih promena i da se obuhvate klimatska pitanja za energiju, transport, industriju, poljoprivredu, obrazovanje i druge relevantne politike.

Nedostaju kriterijumi i indikatori za adekvatno praćenje oblasti životne sredine. Sistem praćenja životne sredine još uvek nije na zadovoljavajućem nivou. Nadležna tela ne izveštavaju redovno na godišnjem nivou, štaviše, nedostatak ovog izveštavanja ne pruža dokaze za rešavanje izazova u ovom sektoru. Zbog toga je veoma važno da se o ispunjenju ekoloških obaveza izveštava u Skupštini.

Pitanja zaštite životne sredine tretiraju 3 cilja iz Agende 2030, ali samo su 2 relevantna za Kosovo, kao što su:

- Cilj 13: Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica,
- Cilj 14: Čuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održiv razvoj (nije relevantno za Kosovo),
- Cilj 15: Zaštititi, obnovljati i promovisati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti proces degradacije zemljišta i zaustaviti gubitak biodiverziteta.

Slede statistički podaci dostupni za indikatore koji spadaju pod svaka od ova 2 cilja koji se bave pitanjima životne sredine na Kosovu.

Tabela 14: Dostupnost globalnih indikatora na Kosovu u oblasti životne sredine.

Pitanja životne sredine	Broj potciljeva	Broj indikatora	Raspoloživi indikatori po principima Ujedinjenih nacija	Približni indikator	Neraspoloživi indikatori
COR 13 - AKCIJA ZA KLIMU	5	8	0	2	6
COR 15 - ŽIVOT NA ZEMLJI	12	14	0	2	12
Ukupno	17	22	0	4	18

Cilj 13 ima ukupno 5 potciljeva i 8 indikatora, međutim nema podataka za nijedan od indikatora, dok postoje strateški dokumenti za 2 indikatora od ukupno 8 za ovaj cilj. Cilj 15 ima ukupno 12 potciljeva i 14 indikatora, međutim nema kompletnih podataka za nijedan od indikatora, dok postoje strateški dokumenti za 1 indikator i podaci za samo jednu godinu za 1 drugi indikator od ukupno 14 za ovaj cilj.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 8 indikatora u cilju 13.

7.1 COR 13 - Akcija za klimu

Ovo je cilj broj 13 Agende 2030, koji ima ukupno 5 potciljeva i 8 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, nema podataka za nijedan indikator, dok postoje strateški dokumenti za 2 indikatora od ukupno 8 za ovaj cilj.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama,
2. Integrisati mere vezane za klimatske promene u nacionalne politike, strategije i planiranje,
3. Poboljšati obrazovanje, podizanje svesti i ljudske i institucionalne kapacitete za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje, smanjenje njihovog uticaja i rano upozoravanje,
4. Promovisati mehanizme za podizanje kapaciteta za delotvorno planiranje i upravljanje u vezi sa klimatskim promenama

Na Kosovu nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za sve indikatore ovog cilja, stoga je njegova primena i praćenje nemoguće. Nedostaju veoma važni podaci, poput:

1. Broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama,
2. Integrisanje, prilagođavanje, smanjenja uticaja i ranog upozoravanja u kurikulume za osnovno, srednje, i visoko obrazovanje,
3. Jačanje institucionalnih, sistemskih i pojedinačnih kapaciteta za sprovođenje prilagođavanja, ublažavanja, i transfera tehnologije, i razvojnih aktivnosti,

Tabela 15: COR 13 - Akcija za klimu

Indikatori	2015	2016	2017	2018	2019
13.1.2 Broj zemalja koje usvajaju i primenjuju nacionalne strategije smanjenja rizika od katastrofa u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030. godine ⁶⁸
13.2.1 Broj zemalja koje su dostavile svoje komunikacije o uspostavljanju ili operacionalizaciji integrisanih politika/strategija/planova za povećanje njihove sposobnosti da se prilagode negativnim uticajima klimatskih promena, i koji podstiču otpornost na klimatske promene i razvoj sa niskim emisijama gasova sa efektom staklene bašte na način koji ne ugrožava proizvodnju hrane ⁶⁹

Nema podataka za indikator 13.1.2, međutim Kosovo ima Strategiju za smanjenje rizika od katastrofa i Akcioni plan 2016–2020 koji se zasniva na Sendai okvir 2015–2030. Što se tiče indikatora 13.2.1, Kosovo ima strategiju za klimatske promene i Akcioni plan za klimatske promene.

⁶⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova, 2016. Strategija za smanjenje rizika od katastrofa i akcioni plan 2016 - 2020.

Dostupno na: https://mpb.rks-gov.net/Documents/SZRrF%20%20shqip_1.pdf

⁶⁹ Kosovo od 2018. godine ima Strategiju za klimatske promene 2019 - 2028 i Akcioni plan za klimatske promene 2019 - 2021

Dostupno na: https://konsultimet.rks-gov.net/Storage/Consultations/14-13-59-04102018/SNK_PVNK_5%20tetor_2018_Finalë1ç.pdf

Kao i kod drugih strategija, Kosovo zaostaje u primeni i praćenju. Ne postoji nijedan zvanični izveštaj o stepenu primene ovih strategija niti objavljivanje relevantnih podatak.

7.2 COR 15 - Život pod vodom

Ovo je cilj broj 14 Agende 2030, koji ima ukupno 10 potciljeva i 10 indikatora. Indikatori ovog cilja nisu direktno povezani sa Kosovom s obzirom da Kosovo nema izlaz na more. Međutim, Kosovo treba da pruži informacije i kampanje podizanja svesti o pažnji koju trebamo usmeravati ka podvodnom životu kada kupujemo proizvode ili jedemo hranu koja dolazi iz okeana, i da konzumiramo samo onu hranu koja nam je potrebna koristeći samo sertifikovane proizvode. Ovaj cilj je važan za sve, jer okeani pružaju ključne prirodne resurse, uključujući hranu, lekove, biogoriva i druge proizvode. Pomažu u odlaganju i uklanjanju otpada i zagađenja, a njihovi obalni ekosistemi deluju na smanjenje štete od oluja. Održavanje okeana čistim povećava napore za ublažavanje i klimatske promene.⁷⁰

⁷⁰ Program Ujedinjenih nacija za razvoj, 2020. COR, Cilj broj 14.

Dostupno na: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-14-life-below-water.html>

7.3 COR 15 – Život na zemlji

Ovo je cilj broj 15 Agende 2030, koji ima ukupno 12 potciljeva i 14 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, nema kompletnih podataka za nijedan od indikatora, dok postoje strateški dokumenti za 1 indikator i podaci za samo jednu godinu za 1 drugi indikator od ukupno 14 indikatora ovog cilja.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Osigurati očuvanje, obnovu i održivo korišćenje kopnenih i unutrašnjih slatkovodnih ekosistema i njihovog okruženja, posebno šuma, močvarnog zemljišta, planina i isušenog zemljišta,
2. Promovisati implementaciju održivog upravljanja svim vrstama šuma, zaustaviti krčenje šuma, obnoviti uništene šume i povećati pošumljavanje na globalnom nivou,
3. Boriti se protiv dezertifikacije, obnavljati degradirano zemljište i tlo, i težiti da se u neutralizuje degradacija zemljišta.
4. Osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet
5. Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta,
6. Preduzeti hitne aktivnosti kako bi se okončali krivolov i trgovina zaštićenim životinjskim i biljnim vrstama,
7. Uvesti mere kako bi se sprečio i značajno umanjio uticaj invazivnih stranih vrsta na kopnene i vodne ekosisteme,
8. Integrisati vrednosti ekosistema i biodiverziteta u nacionalno i lokalno planiranje, razvojne procese, strategije za smanjenje siromaštva i izveštaje,
9. Mobilisati značajna sredstva iz svih izvora i na svim nivoima kako bi se finansiralo održivo upravljanje šumama,

Na Kosovu nedostaju podaci u skladu sa međunarodnom metodologijom za sve indikatore ovog cilja, stoga je njegova primena i praćenje nemoguće. Nedostaju veoma važni podaci, poput: obuhvat bitnih lokacija kopnenih i slatkovodnih biodiverziteta na zaštićenim područjima, napredak u pravcu održivog upravljanja šumama, udeo degradiranog zemljišta u ukupnim kopnenim površinama, indeks planinskog zelenog pokrivača, indeks Crvene liste, udeo divljih vrsta kojima se trguje, a koje potiču iz krivolova ili nezakonite trgovine, napredak koji se ostvaruje u pravcu dostizanja nacionalnih ciljnih vrednosti uspostavljenih u skladu sa Aichi ciljnom vrednošću 2 za biodiverzitet iz Strateškog plana za biodiverzitet 2011-2020, zvanična razvojna pomoć i javni rashodi za očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta i ekosistema.

Tabela 16: COR 15 - Život na zemlji

Indikatori	2011	2012	2013	2017	2018	2019
15.1.1 Područja pod šumama kao udeo u ukupnoj kopnenoj površini ⁷¹		44.7
15.6.1 Broj zemalja koje su usvojile zakonodavne, administrativne i političke okvire za osiguranje pravedne raspodele koristi ⁷²

Na Kosovu u 2011. godini ukupna površina šuma iznosila je 44,7%. S obzirom na to da je veliki deo područja pod šumom, Kosovo ima problema posebno na planinskim terenima, gde je došlo do dezertifikacije usled jake erozije tla.⁷³ . Površina šuma na Kosovu veća je u odnosu na susedne zemlje (Albanija 28%, Makedonija 39%, Crna Gora 40% i Srbija 31%). Međutim, zabrinjavajući je loš kvalitet i produktivnost postojećih šuma, kao rezultat njihove stalne degradacije. Ova degradacija ne omogućava očuvanje i održivu upotrebu kopnenih ekosistema.

Što se tiče indikatora 15.6.1 na Kosovu postoji Strategija i Akcioni Plan za Biodiverzitet 2011 – 2020. Cilj ove Strategije je očuvanje (konzervacija) biodiverziteta, održivi razvoj zasnovanu na održivo korišćenje prirodnih resursa, stvaranje prihoda, i deljenje koristi od korišćenja biodiverziteta na podjednak način (ovaj poslednji cilj je tačno onako kako to zahteva indikator ciljeva održivog razvoja). Nažalost, ne postoje statistički podaci koji bi upoređivali položaj Kosova tokom godina u odnosu na druge zemlje. Ne postoji nijedan zvanični izveštaj o stepenu primene ciljeva ove strategije niti izveštaj sa relevantnim podacima za ovu oblast.

71 Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, 2020. Poljoprivreda u brojkama i šiframa.

Dostupno na: https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/Bujqesia_ne_figura_dhe_shifra.pdf

72 Kancelarija Premijera, 2016. Strategija i Akcioni Plan za Biodiverzitet 2011 – 2020.

Dostupno na: <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2019/09/SPVB-2016-2020-shqip.pdf>

73 Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, 2014. Strategija za Klimatske Promene. Dostupno na: https://mmph.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet/Strategija_p%C3%ABr_Ndryshimet_Klimatike_2014_2014_786565_688414.pdf

COR u oblasti upravljanja i saradnje

16 PEACE, JUSTICE
AND STRONG
INSTITUTIONS

17 PARTNERSHIPS
FOR THE GOALS

8

8. COR u oblasti upravljanja i saradnje

Oblasti upravljanja i saradnje su veoma važne u Agendi 2030. Mir, pravda i snažne institucije su ključni za postizanje COR-a. Međutim, na Kosovu i dalje ostaju stalni izazovi, uključujući neformalnu ekonomiju, sporo i neefikasno pravosuđe, visok nivo korupcije i slabe institucije vladavine prava.

Što se tiče osnovnih prava, primena relevantnih zakona i strategija i dalje je niska zbog nedovoljnih finansijskih i drugih resursa i nedostatka prioriteta i političke koordinacije⁷⁴. Ljudi širom sveta ne treba da se plaše nasilja i treba da se osećaju sigurni, bez obzira na etničku pripadnost, religiju ili seksualnu orijentaciju. Za postizanje napretka u primeni COR-a veoma je važno da postoje efikasne i inkluzivne javne institucije koje pružaju kvalitetno obrazovanje i zdravstvenu negu, ispravne ekonomske politike i sveobuhvatnu zaštitu životne sredine. U isto vreme za postizanje ciljeva održivog razvoja, saradnja javnih institucija i civilnog društva, naučnika, akademija i privatnog sektora je veoma važna.

Upravljanje i saradnja adresiraju 2 cilja Agende 2030, kao što su:

Cilj16: Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i osigurati jednak pristup pravdi za sve, i razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima,

Cilj 17: Ojačati sredstva primene i revitalizovati globalno partnerstvo za održivi razvoj.

Slede statistički podaci dostupni za indikatore koji spadaju pod svaka od ova 2 cilja koji se bave pitanjima upravljanja i saradnje na Kosovu.

Tabela 17: Dostupnost globalnih indikatora na Kosovu u oblasti upravljanja i saradnje.

Pitanja upravljanja i saradnje	Broj potciljeva	Broj indikatora	Raspoloživi indikatori po principima Ujedinjenih nacija	Približni indikator	Neraspoloživi indikatori
COR 16 - MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE	12	23	1	3	19
COR 17 - PARTNERSTVOM DO CILJEVA	19	25	5	4	16
Ukupno	31	48	6	7	35

Cilj 16 ima ukupno 12 potciljeva i 23 indikatora, međutim na Kosovu ima podataka za samo 1 indikator, dok postoje strateški dokumenti ali ne i statistički podaci za 3 indikatora od ukupno 23 za ovaj cilj. Cilj 17 ima ukupno 19 potciljeva i 25 indikatora, od kojih za 5 indikatora ima podataka, dok postoje strateški dokumenti za 4 indikatora od ukupno 25 za ovaj cilj.

⁷⁴ Evropska komisija, 2019. Izveštaj o zemlji za 2019.

Dostupno na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 23 indikatora u cilju 16.

8.1 COR 16 – Mir, pravda i snažne institucije

Ovo je cilj broj 16 Agende 2030, koji ima ukupno 12 potciljeva i 23 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, ima podataka za samo 1 indikator, dok postoje strateški dokumenti ali ne i statistički podaci za 3 indikatora od ukupno 23 za ovaj cilj.

Potciljevi ovog cilja zahtevaju sledeće:

1. Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i sa njima povezane stope smrtnih slučajeva,
2. Okončati zloupotrebu, eksploataciju, trgovinu i sve oblike nasilja i torture,
3. Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou,
4. Značajno smanjiti nezakonite tokove novca i oružja, poboljšati pronalaženje i vraćanje ukradene imovine i boriti se protiv svih oblika organizovanog kriminala,
5. Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojavnim oblicima,
6. Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima,
7. Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima,
8. Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima,
9. Osnažiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i preko međunarodne saradnje, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, posebno u zemljama u razvoju, radi sprečavanja nasilja i borbe protiv terorizma i kriminala.
10. Promovisati i sprovoditi nediskriminatorne zakone i politike radi postizanja održivog razvoja.

Iako postoje strateški dokumenti za ovaj cilj, na Kosovu nedostaju podaci prema međunarodnoj metodologiji za sve indikatore cilja, prema tome je teško sprovesti implementaciju i praćenje cilja. Nedostaju veoma važni podaci, poput:

1. Udeo stanovništva koji je izložen fizičkom, psihološkom ili seksualnom nasilju,
2. Udeo stanovništva koje se oseća bezbedno da hoda samostalno u blizini mesta gde živi
3. Udeo dece starosti 1-17 godina koja su tokom proteklog meseca iskusila bilo kakvo fizičko kažnjavanje i/ili psihološku agresiju od strane onih koji brinu o deci
4. Broj žrtava trgovine ljudima na 100.000 stanovnika,
5. Udeo žrtava nasilja koje su prijavile svoju viktimizaciju nadležnim organima,
6. Broj neosuđenih pritvorenika kao udeo sveukupne zatvorske populacije,
7. Ukupan iznos dolaznih i odlaznih nezakonitih finansijskih tokova za zaplenjeno, pronađeno i predato vatreno oružje,
8. Udeo lica ili privrednih subjekata koja su imala najmanje jedan kontakt sa javnim službenicima a koji su dali mito javnom službeniku,
9. Udeo stanovništva koje je zadovoljno svojim poslednjim iskustvom sa javnim službama,
10. Udeo stanovništva koje smatra da je proces donošenja odluka inkluzivan i odgovara na potrebe,
11. Broj potvrđenih slučajeva ubistva, otmice, prisilnog nestanka, arbitrarnog pritvaranja ili torture novinara, medijskog osoblja, članova sindikata ili branilaca ljudskih prava,

Tabela 18: COR 16 - Mir, pravda i snažne institucije

Indicators	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
16.1.1 Broj žrtava namernih ubistava na 100.000 stanovnika	29	34	40	44	36	41	32	27	
Približni indikator: po ukupnom broju stanovnika ⁷⁵	29	34	40	44	36	41	32	27	
16.1.1.a Po polu									
Muškarci			30	35	22	27	24	19	
Žene			10	9	14	14	8	8	
16.9.1 Udeo dece starosti do 5 godina čije rođenje je upisano u matične knjige koje vodi nadležni organ, po starosti ⁷⁶⁷⁷									
16.10.2 Broj država koje usvajaju i sprovode ustavne, zakonske i/ili političke garancije za pristup informacijama od javnog značaja ⁷⁸
16.a.1 Postojanje nezavisnih nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava u skladu sa Pariskim načelima ⁷⁹

As for indicator 16.1.1, there are no data per 100,000 inhabitants, but only on the total number. Što se tiče indikatora 16.1.1 nema podataka na 100.000 stanovnika, već samo za ukupan broj žrtava namernih ubistava (sa predumišljajem). U 2018. godini zabeleženo je 27 žrtava, taj je broj niži u odnosu na prethodne godine u kojima je najveći broj žrtava bio 44 u 2014. godini.

75 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika umrlih za period od 2011. do 2018. godine.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

76 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Statistika rođenja.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/sociale/demografia-dhe-migracioni>

77 Agencija za civilnu registraciju, 2020. Rođenja.

Dostupno na: <https://www.rks-gov.net/AL/f244/familja/lindja>

78 Službeni list Republike Kosova, 2016. Ustav Republike Kosovo.

Dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

79 Institucija Ombudsmana, 2020.

Dostupno na: <https://www.oik-rks.org/>

Na osnovu podataka, broj muških žrtava je mnogo veći u odnosu na broj ženskih žrtava . U 2018. godini bilo je 18 muških žrtava, i 8 ženskih žrtava, a ta razlika je bila slična u prethodnim godinama.

Rođenja su na Kosovu registrovana gotovo 100%. Registracija rođenja vrši se u zakonskom roku od 30 dana od dana rođenja deteta. U slučaju nepoštovanja zakonskih rokova za podnošenje prijave o rođenju ili smrti, stranke će biti kažnjene u skladu sa zakonom.

Dokumenta koja sadržavaju javne institucije i državni organi su javna, s izuzetkom informacija koje su zakonom ograničene, zbog privatnosti, poslovne tajne ili poverljivih klasifikovanih podataka o bezbednosti. Što se tiče indikatora 16.10.2, u Ustavu Kosova, član 41 Pravo na pristup javnim dokumentima predviđa da svako lice uživa pravo na pristup javnim dokumentima. Ali nemamo zvanične izveštaja za podatke o pristupu javnim dokumentima.

Što se tiče postojanja nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava na Kosovu, Ombudsman je mehanizam jednakosti za promociju, praćenje i podršku jednakom tretmanu bez diskriminacije na osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom protiv diskriminacije, koji zakoni, zajedno sa Zakonom o narodnom advokatu, predstavljaju osnovni pravni paket ljudskih prava, koji je stupio na snagu jula 2015. godine.

Nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 16 indikatora u cilju 17.

8.2 COR 17 – Partnerstvom do ciljeva:

Ovo je cilj broj 17 Agende 2030, koji ima ukupno 19 potciljeva i 25 indikatora. Na osnovu zvaničnih statističkih izvora na Kosovu, ima podataka za 5 indikatora, dok postoje strateški dokumenti za 4 indikatora od ukupno 25 za ovaj cilj.

Potciljevi ovog cilja podeljeni su u 7 oblasti. Potciljevi ovog cilja za svaku oblasti su sledeći:

1. Oblast finansija teži jačanju:
 - a) Mobilizacije domaćih resursa,
 - b) Podrške razvijenih zemalja u vezi sa razvojnom pomoći,
 - c) Mobilisati dodatna finansijska sredstva iz višestrukih izvora za potrebe zemalja u razvoju,
 - d) Zemlje u razvoju da postignu dugoročnu održivost dugova kroz koordinisane politike usmerene ka očuvanju načina za finansiranje dugova, otpis dugova i restrukturiranje dugova,
 - e) Usvojiti i primeniti planove promovisanja investiranja za najnerazvijenije zemlje
2. Oblast tehnologije teži:
 - a) Poboljšati regionalnu i međunarodnu saradnju i pristup u domenu nauke, tehnologije i inovacija,
 - b) Promovisati razvoj, prenos, širenje i difuziju ekološki ispravnih tehnologija u zemlje u razvoju na pozitivnim osnovama, uključujući koncesionalne i preferencijalne osnove,
 - c) U potpunosti operacionalizovati tehnološke banke i mehanizam za izgradnju kapaciteta u najnerazvijenijim zemljama u oblasti nauke, tehnologije i inovacija te unaprediti korišćenje inovativnih tehnologija, a posebno informacione i komunikacione tehnologije
3. Oblast izgradnje kapaciteta teži:
 - a) Unapređenju međunarodnu podršku za primenu delotvorne i ciljane izgradnje kapaciteta u zemljama u razvoju kako bi se podržali nacionalni planovi za primenu svih održivih razvojnih ciljeva.
4. Oblast trgovine:
 - a) Promovisati univerzalni, zasnovan na pravilima, otvoren, nediskriminatorski i pravičan multilateralni sistem razmene pod okriljem Svetske trgovinske organizacije,
 - b) Značajno povećati nivo izvoza zemalja u razvoju, posebno u cilju udvostručavanja udela najnerazvijenijih zemalja u svetskom izvozu od 2020. godine,
 - c) Ostvariti blagovremenu i trajnu primenu tržišnih pristupa bez carina i kvota za sve najnerazvijenije zemlje u skladu sa odlukama Svetske trgovinske organizacije.
5. Oblasti sistematskih pitanja - institucionalna i politička koherentnost:
 - a) Unaprediti globalnu makroekonomsku stabilnost, između ostalog i kroz koordinaciju politika, odnosno koherentnost politika,
 - b) Unaprediti koherentnost politika za potrebe održivog razvoja,
 - c) Uspostaviti i primeniti politike usmerene ka iskorenjivanju siromaštva i postizanju održivog razvoja.

6. Oblasti sistematskih pitanja - partnerstva sa mnogim zainteresovanim stranama:
 - a) Unaprediti globalno partnerstvo za postizanje održivog razvoja, upotpunjeno višestranim partnerstvima koja mobilisu i dele znanja, stručnost, tehnologiju i finansijska sredstva, kako bi se pružila podrška za postizanje ciljeva održivog razvoja u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju,
 - b) Podržati i promovisati delotvorna javna i javno-privatna partnerstva, odnosno partnerstva civilnog društva.

7. Oblasti sistematskih pitanja - podaci, praćenje i odgovornost teži:
 - a) Unaprediti podršku za izgradnju kapaciteta zemalja u razvoju, uključujući najnerazvijenije zemlje i male ostrvske države u razvoju, kako bi se značajno povećala dostupnost visokokvalitetnih, blagovremenih i pouzdanih podataka razvrstanih po dohotku, polu, starosti, rasi, etničkoj pripadnosti, migratornom statusu, invalidnosti, geografskoj lokaciji i ostalim karakteristikama koje su relevantne u datim nacionalnim kontekstima,
 - b) Nadograditi postojeće inicijative kako bi se razvila merila napretka u održivom razvoju, komplementarno merenju bruto domaćeg proizvoda,
 - c) Podržati stvaranje kapaciteta koji se tiču statističkih podataka u zemljama u razvoju.

Na Kosovu, nedostaju podaci prema odgovarajućoj metodologiji za 16 indikatora ovog cilja. Nedostaju veoma važni podaci za razvojnu pomoć, nema podataka za otplate duga kao udeo u izvozu robe i usluga, nema podataka za broj sporazuma i programa sklopljenih između zemalja za naučnu i/ili tehnološku saradnju, po vrstama saradnje, mehanizme za unapređenje koherentnosti mera politike za održivi razvoj, broj zemalja koje izveštavaju o ostvarenom napretku preko multi-agencijskih okvira za praćenje delotvornosti razvoja koji podržavaju dostizanje Ciljeva održivog razvoja. Nema podataka za udeo indikatora održivog razvoja koji se izrađuju na nacionalnom nivou sa razvrstavanjem koje odgovara za dotičnu ciljnu vrednost, u skladu sa Osnovnim principima zvanične statistike. Nema podataka za dolarsku vrednost svih resursa koji se obezbeđuju za jačanje statističkih kapaciteta u zemljama u razvoju.

Tabela 19: COR 17 - Partnerstvom do cilja

Indikatori	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
17.1.1 Ukupni državni prihodi kao udeo u BDP-u, po izvorima e ⁸⁰⁸¹	25.9	25	29.4	29.4	30.4	30.1	31.7
17.1.2 Udeo nacionalnog budžeta koji se finansira iz domaćih poreza ⁸²	80.5	84.8	82.7	83.0	79.5
17.3.2 Iznos doznaka (izražen u USD) kao udeo u ukupnom BDP ⁸³⁸⁴	11.9	12.87	13	11.4	12	12	12.2
17.6.2 Broj pretplatnika (pretplata) fiksnog širokopojsnog pristupa internetu na 100 stanovnika, prema brzinama ⁸⁵⁸⁶	56.0	64.2	73.1	80.6	92.8
Korisnici interneta fiksnog širokopojsnog pristupa (broj u hiljadama)	167.9	190.8	215.8	239.4	274.7
Korisnici interneta (sa fiksnim i mobilnim pristupom) (broj u hiljadama)	272.7	474.8	927.4	1362.2	1813.5
17.8.1 Udeo osoba koje koriste Internet ⁸⁷⁸⁸	82.9	87.7	90.7
17.13.1 Glavni makroekonomski pokazatelji ⁸⁹							
17.18.2 Broj zemalja koje imaju nacionalni zakon o statistici koji je u skladu sa Osnovnim principima zvanične statistike ⁹⁰							
17.18.3 Broj zemalja koje poseduju nacionalni statistički plan za koji su obezbeđena sva sredstva i koji se sprovodi, po izvorima finansiranja ⁹¹							

80 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Nacionalni računi.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-kombetare-bpv>

81 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Računi vlade.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-qeveritare>

82 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Računi vlade.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-qeveritare>

83 Centralna banka Republike Kosova, 2019. Godišnji izveštaj za 2013.-2019.

Dostupno na: <https://www.bqk-kos.org/?id=102>

84 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Nacionalni računi.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/ekonomi/llogarite-kombetare-bpv>

85 Regulatorni Autoritet za elektronske i poštanske komunikacije, 2017. Godišnji izveštaj 2017.

Dostupno na: <http://www.arkep-rks.org/repository/docs/Raporti%20Vjetor%20i%20Pun%C3%ABs%20s%C3%AB%20ARKEP%202017.pdf>

86 Broj domaćinstava sa širokopojsnim pristupom internetu

87 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Rezultati Ankete o Upotrebi Informaciono Komunikacionih Tehnologija 2019.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/5270/tik-2019.pdf>

88 Korišćenje interneta od strane pojedinaca 16-74. godina

89 Ministarstvo finansija, 2019. Makroekonomski bilten.

Dostupno na: <https://mf.rks-gov.net/page.aspx?id=1,32>

90 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Zakon o službenim statistikama.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/fund-faqe/legjislacioni>

91 Agencija za statistiku Kosova, 2019. Godišnji Plan Zvanične Statistike 2020. i Program zvanične statistike 2018-2022.

Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/fund-faqe/planet-dhe-raportet>

17.19.2 Udeo zemalja koje su (a) sprovele najmanje jedan popis stanovništva i domaćinstava tokom proteklih 10 godina; i koje su (b) postigle 100 posto upisa rođenih u matične knjige i 80 posto upisa umrlih u matične knjige⁹²

Ukupni državni prihodi kao udeo u BDP-u, tokom godina su se povećali. Ukupni prihodi za 2019. godinu iznosili su 31,7% BDP-a. Drastičan rast zabeležen je u 2015. godini, sa 29,4% u odnosu na 25% u prethodnoj godini. Ukupni prihodi uključuju poreze, grantove i socijalne doprinose. Poreski prihodi su glavni finansijeri lokalnog budžeta sa oko 80%, tačnije u 2019. godini budžet koji je finansiran poreskim prihodima bio je 79,5%, 3,5% manje nego prethodne godine. Finansiranje kroz ukupne prihode se smanjilo u 2019. godini, s obzirom da se povećalo finansiranje budžeta iz drugih izvora ili kredita.

Procenat doznaka kao dela BDP-a u 2019. godini bio je 12,2%, sličan je bio i prethodnih godina. Doznake primljene na Kosovu istovremeno predstavljaju i najveću kategoriju na računu sekundarnog dohotka. Doznake na Kosovu dolaze uglavnom iz Nemačke i Švajcarske, dakle zemlje iz kojih se šalje oko 40%, odnosno 21% od ukupnih doznaka primljenih na Kosovu. Značajan deo doznaka se takođe dobija iz SAD, odnosno oko 6,5% ukupnih doznaka.

Što se tiče pristupa širokopojasnom internetu, na Kosovu je u 2017. godini 92,8% domaćinstava imalo pristup internetu. Prema podacima iz tabele 17, korisnici interneta (sa fiksnim i mobilnim pristupom) udvostručili su se u periodu od 2015. do 2017. godine. Taj rast se uglavnom pripisuje korisnicima mobilnog interneta. Nažalost, REAPK nije objavio podatke za 2018. i 2019. godinu. Procenat pojedinaca koji koriste Internet na Kosovu je visok. Prema podacima u tabeli 14, 90,7% pojedinaca uzrasta od 16 do 74 godine koristilo je internet. Što se tiče indikatora 17.13.1, Ministarstvo finansija i transfera priprema Makroenomski bilten na kvartalnoj osnovi.

Kosovo ima nacionalno statističko zakonodavstvo delimično u skladu sa Osnovnim načelima zvanične statistike, osnovni zakon statistike je Zakon o zvaničnoj statistici. ASK je takođe odobrio godišnji plan zvanične statistike 2020. i Program zvanične statistike 2018.-2022. Popis stanovništva na Kosovu obavljen je 2011. godine a očekuje se da će ponovo biti obavljen 2021. Upisi (registracije) rođenja i smrti su stopostotni.

⁹² Popis stanovništva obavljen je 2011. godine a očekuje se da će ponovo biti obavljen 2021. Registracija rođenja i smrti je 100%.

9. Zaključci

Kao i sve zemlje sveta, ni Kosovo nema drugog izbora osim da marljivo radi na unapređivanju Agende održivog razvoja. Održivi razvoj pored Agende 2030. takođe je važan u evropskoj politici s obzirom da je održivi razvoj uključen u ugovore. Ova Agenda 2030 ima ukupno 17 ciljeva i 169 potciljeva i 231 jedinstvenih indikatora.

Da bi se ciljevi i indikatori pratili od strane svih zemalja sveta, UN je razvio globalni okvir indikatora, tako da se podaci i indikatori mogu upoređivati između zemalja. Nažalost, Kosovo još uvek nije uspostavilo okvir za monitoring, ali ovaj rad osvetljava primenu indikatora ciljeva održivog razvoja na osnovu raspoloživih zvaničnih podataka.

Najveći broj indikatora koji imaju dostupne podatke su u oblasti ekonomskog razvoja, gde je ukupno 10 indikatora mereno prema odgovarajućoj metodologiji od ukupno 56 indikatora za ovu oblast. U oblasti razvoja infrastrukture i inovacija postoje podaci za 6 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji i 6 indikatora čiji su podaci delimično u skladu sa međunarodnom metodologijom od ukupno 44 indikatora za ovu oblast.

Što se tiče socijalnih pitanja, dostupni su podaci za 8 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji i 13 indikatora, za koje su podaci delimično u skladu sa međunarodnom metodologijom od ukupno 62 indikatora u ovoj oblasti. Za oblast upravljanja i saradnje dostupni su podaci za 6 indikatora prema odgovarajućoj metodologiji i 7 indikatora gde postoje samo strateški dokumenti, ali ne i njihovo praćenje od ukupno 48 indikatora u ovoj oblasti.

Uprkos činjenici da je životna sredina od suštinskog značaja za razvoj i sprovođenje Agende 2030, oblast zaštite životne sredine ima najmanje dostupnih podataka. Ova oblast sadrži podatke za samo 4 indikatora, koji nisu mereni prema odgovarajućoj metodologiji. Podaci o nekim indikatorima koji ne koriste međunarodnu metodologiju mogu se upotrebiti za poređenja tokom godina samo u zemlji, ali ne i za poređenja sa drugim zemljama.

Praćenje primene ciljeva održivog razvoja i dalje ostaje izazov za Kosovo, s obzirom na to da je dostupnost (raspoloživost) zvaničnih podataka mala. Takođe, postoje kašnjenja u objavljivanju podataka i do dve godine, npr. u 2020. godini postoje podaci samo za 2017. ili ranije. Prema međunarodnim izveštajima, Kosovo se u oblasti statistike i dalje suočava sa nedovoljnim finansijskim resursima i ljudskim kapacitetima. To se takođe odražava na dostupne podatke koji su relevantni za praćenje indikatora Agende 2030.

10. Preporuke

- 1) Agencija za Statistiku Kosova treba da pojača svoju koordinacionu ulogu u Nacionalnom Statističkom Sistemu. Treba povećati izdvajanje budžeta za Agenciju za statistiku Kosova za proizvodnju statističkih podataka i posebno ojačati ljudske kapacitete u merenju i praćenju indikatora Ciljeva održivog razvoja u okviru Agencije za statistiku. Uspostaviti ili odrediti posebnu jedinicu unutar ASK-a za održivi razvoj radi koordinacije različitih statističkih odeljenja u statističkom sistemu u cilju prikupljanja podataka o Ciljevima održivog razvoja.
- 2) Započeti praćenje indikatora COR-a na osnovu indikatora koji su relevantni za Kosovo, uključujući njihovu prioritizaciju od strane Agencije za statistiku Kosova (ovaj rad se može koristiti kao osnova za početak monitoringa) i pripremiti redovni izveštaj na godišnjoj osnovi za sprovođenje COR-a na Kosovu.
- 3) Agencija za statistiku Kosova treba da obezbedi kvalitet podataka tako što će vršiti procenu usaglašenosti sa međunarodnim standardima podataka koje su proizvele sve institucije na Kosovu.
- 4) Integrisati posebne indikatora COR-a u nacionalnu strategiju razvoja i sektorske strategije. Ove strategije bi trebale biti praćene akcionim planovima koji postavljaju indikatore održivog razvoja kao meru sprovođenja strategije.
- 5) Pojačati nadzor Skupštine nad implementacijom i praćenjem ciljeva održivog razvoja. Savet za održivi razvoj u okviru Skupštine treba da organizuje javne konsultacije ili rasprave i pojača svoju nadzornu ulogu nad Vladom i drugim institucijama u cilju sprovođenja COR-a.
- 6) Povećati opseg pružanja podataka za sve sektore koji pokrivaju indikatori ciljeva održivog razvoja, posebno za indikatore koji se odnose na životnu sredinu, socijalna pitanja i inovacije.
- 7) Povećati saradnju između javnih institucija i civilnog društva, akademske zajednice i privatnog sektora. Usvojiti Strategiju za javno finansiranje NVO-a u kojoj će se prioritet dati projektima koji sprovode i unapređuju Ciljeve održivog razvoja i podižu svest javnosti kroz širenje informacija, poput grafikona, plakata, društvenih medija itd.
- 8) Kosovske opštine treba da budu uključene u procesu prikupljanja i izveštavanja podataka o napretku u primeni Ciljeva održivog razvoja.
- 9) Povećati upotrebu administrativnih zapisa kao važnog izvora podataka za praćenje Ciljeva održivog razvoja i povećati raspoloživost ovih podataka.
- 10) Digitalizirati prikupljanje statističkih podataka doprinoseći isplativosti.

